

Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет
Інститут мистецтв
Кафедра духових та ударних інструментів

УДК [78:373.2-056].316.7

РИЖУК АЛЛА ПАВЛІВНА

Кваліфікаційна робота

**ДОШКІЛЬНА МУЗИЧНА ОСВІТА ЯК
СКЛАДОВА СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ АДАПТАЦІЇ
ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ :
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ**

на здобуття освітнього ступеня Магістр
зі спеціальності 025 Музичне мистецтво

Науковий керівник:

кандидат педагогічних наук, доцент

Цюлюпа Наталія Леонідівна

Рівне -2023

Рижук А.П. Дошкільна музична освіта як складова соціокультурної адаптації дітей з особливими освітніми потребами: теоретико-методичний аспект/ [наук. кер. –кандидат педагогічних наук, доцент Цюлюпа Н. Л.]. – Рівне: РДГУ, 2023.

У магістерському дослідженні розглядаються питання організації музичної освіти в дошкільних закладах освіти з метою адаптації дітей з особливими освітніми потребами.

В науковій роботі обґрунтовуються теоретико-методичні засади та методика корекційного спрямування дошкільної музичної освіти дітей з особливими освітніми потребами.

Рецензенти: кандидат педагогічних наук, доцент кафедри естрадної музики Інституту мистецтв РДГУ Буцяк В. І.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ І. ВПЛИВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ	
1.1. Музичне мистецтво як вагомий чинник освітнього, виховного, загально розвивального процесів.....	11
1.2. Корекційний та лікувальний вплив музичного мистецтва на особистість.....	20
Висновки до першого розділу.....	27
РОЗДІЛ ІІ. ДОШКІЛЬНА МУЗИЧНА ОСВІТА У СИСТЕМІ КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИВАЛЬНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ	
2.1. Модель корекційного спрямування дошкільної музичної освіти дітей з особливими освітніми потребами	29
2.2. Сутність та зміст музикотерапії в системі корекційно-розвивальної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами	41
Висновки до другого розділу.....	52
ВИСНОВКИ.....	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	60
ДОДАТКИ.....	68

ВСТУП

Актуальність теми.

Сучасний етап розвитку, стрімкі динамічні зміни у всіх сферах соціально-політичного життя суспільства, інтеграція в європейський простір вимагають корінних змін та реформування освіти, в тому числі, її дошкільної ланки, як основи формування особистості.

Багатьма директивними освітніми документами затверджується орієнтація та мета дошкільного виховання на всебічний і гармонійний розвиток особистості.

Проте, мусимо констатувати, що в останні роки в світі загалом, та в Україні зокрема, спостерігається динаміка росту категорії дітей, що мають обмежені фізичні й психічні можливості, яка визначена як категорія дітей з особливими потребами, фіксується щорічне зростання кількості дітей з різними формами та степенями аномалій фізичного та психічного розвитку, що потребують пильної уваги та підтримки з боку держави та суспільства.

У сучасному суспільстві існують гострі проблеми соціальної адаптації дітей з різноманітними вадами розвитку, проблеми професійної орієнтації та освіти дітей з особливими потребами з метою їх подальшого життєзабезпечення.

Визнання Україною Конвенції ООН „Про права дитини” стало пріоритетним напрямком гуманізації системи освіти, що вплинуло на розробку шляхів державної підтримки дітей з особливими потребами.

Зауважимо, що для розвитку особистості саме музичне мистецтво володіє величезними можливостями. Існує великий масив наукових досліджень, присвячених вивченню виховного, освітнього, розвивального та корекційного впливу музичного мистецтва на розвиток особистості дитини.

Питання впливу музичного мистецтва на духовне становлення дитини, розвиток її особистих цінностей досліджували Д. Кабалевський, С. Маслов, О.

Олексюк та ін.; виховний, освітній та розвивальний вплив музичного мистецтва на розвиток дитини досліджується в працях сучасних науковців (Г. Ніколаї, Г. Падалка, О. Ростовський та ін.).

Актуальними є питання корекційного впливу музичного мистецтва на розвиток дітей з порушеннями мовлення (Г. Волкова, Г. Короткова та ін.), порушеннями центральної нервової системи (Н. Власова, М. Гринер та ін.), порушенням та затримкою розумового розвитку дітей з аутизмом (І. Євтушенко, І. Квітка та ін.), порушеннями зору (Ю. Бондаренко, Л. Куніненко та ін.), порушеннями слуху (Н. Збруєва, І. Муратов, О. Холодїй та ін.).

Вітчизняні науковці (А. Колупаєва, З. Шевців, Г. Сіліна, І. Марченко) працюють над вирішенням цілого комплексу проблем, пов'язаних з пошуком оптимальних шляхів виховання та розвитку дітей з особливими освітніми потребами, правильною діагностикою порушень, соціальної адаптації, шляхів інтегрування в загальноосвітній простір тощо.

Але, відсутність науково обґрунтованого змісту та структури корекційно спрямованих музичних занять з дітьми з обмеженими фізичними та психічними можливостями в дошкільних закладах освіти та недостатній рівень підготовленості педагогічних працівників всіх ланок до корекційної роботи в процесі музичного виховання дітей, незаперечність актуальності визначеної проблематики і обумовили вибір теми магістерського дослідження „Дошкільна музична освіта як складова соціокультурної адаптації дітей з особливими освітніми потребами: теоретико-методичний аспект”.

Зв'язок роботи з науковими планами. Тема магістерського дослідження пов'язана з проблемою удосконалення фахової підготовки здобувачів вищої освіти, майбутніх педагогів-музикантів та удосконаленням методики викладання спеціального інструмента, концертмейстерського класу, методики викладання гри на фортепіано та історії розвитку фортепіанного мистецтва.

Магістерське дослідження входить до плану науково-дослідної роботи

кафедри естрадної музики Рівненського державного гуманітарного університету і складає частину наукового напрямку “Естрадне мистецтво на теренах України: історія розвитку та перспективи”. Тему наукової роботи затверджено Вченою радою Рівненського державного гуманітарного університету.

Матеріали дослідження – психологічна, психолого-педагогічна, методична та медична наукова література, наукові спеціальні дослідження у сфері педагогіки та методики гри на фортепіано, історії, теорії та методики фортепіанного виконавства та навчання.

Метою дослідження є визначення сутності та основних завдань корекційно-розвивальної спрямованості дошкільної музичної освіти дітей з особливими освітніми потребами.

Для досягнення поставленої мети дослідження визначено наступні **завдання**

- розкрити сутність основної дефініції дослідження „корекційне спрямування дошкільної музичної освіти”;
- обґрунтувати необхідність запровадження спеціальних корекційних занять в дошкільну музичну діяльність дітей з особливими освітніми проблемами та їх позитивний вплив на розвиток особистості;
- розглянути розвиток науково-педагогічної думки щодо впливу музичного мистецтва на розвиток особистості в історичній ретроспективі;
- обґрунтувати основні види корекційної музичної діяльності дітей з особливими освітніми потребами;
- визначити основні принципи роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, що сприятимуть їх соціальній адаптації;
- запропонувати модель корекційного спрямування системи музичного виховання в дошкільних закладах освіти.

Об’єкт дослідження – музичне виховання дітей з особливими освітніми потребами в системі дошкільної освіти.

Предмет дослідження – теоретико-методичний аспект дошкільної музичної освіти як складової соціокультурної адаптації дітей з особливими освітніми потребами.

Методологічну та теоретичну основу дослідження становлять філософські положення системного підходу до вивчення теорії і практики загальної та спеціальної освіти в Україні (В. Кремень, І. Зязюн та ін.); наукові праці з питань впливу музичного мистецтва на фізичне та психічне здоров’я особистості (Дж. Кемпбел, М. Лазарєв, Ю. Цагареллі, С. Шушарджан та ін.), психолого-педагогічні ідеї корекційної спрямованості навчально-виховного процесу з дітьми з різноманітними порушеннями розвитку (А. Колупаєва, Г. Сіліна, О. Холодїй та ін.); праці провідних науковців у галузі теорії та методики музично-педагогічної освіти (Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька, В. Шульгіна, О. Щолокова та ін.); наукові розробки в галузі методики корекційних музичних занять з дітьми з порушеннями розвитку (Л. Банкул, Ю. Бондаренко, І. Садова та ін.).

Методи дослідження. Для досягнення мети та розв’язання поставлених завдань у дослідженні використано комплекс взаємоузгоджених методів, а саме:

теоретичні - аналіз, синтез, систематизація, порівняння та узагальнення, метод теоретичного моделювання – для виявлення типів та видів корекційних занять;

емпіричні – педагогічне спостереження за процесом музичного виховання в дошкільних закладах освіти; опитування, бесіди з керівниками музичної діяльності дітей з особливими освітніми потребами в дошкільних закладах освіти.

Наукова новизна і теоретичне значення одержаних результатів: Магістерське дослідження є спробою узагальнити результати наукового досвіду

в галузі розвитку дошкільної музичної освіти. В науковій роботі нами:

обґрунтовано:

- необхідність запровадження спеціальних корекційних занять із музичного виховання з дітьми з особливими освітніми потребами в дошкільних закладах освіти;

уточнено:

- сутність поняття “музична терапія”, його зміст та види;

набули подальшого розвитку:

- теоретичні положення щодо корекційного спрямування музичної діяльності дошкільників з різноманітними порушеннями розвитку.

Організація дослідження. Дослідження відбувалося у три етапи протягом 2022 - 2023 років, згідно затвердженого календарного плану були зроблені наступні заходи з реалізації написання магістерської роботи:

Перший етап.

На першому етапі (вересень-грудень 2022 р.) відбулось затвердження теми магістерського дослідження „ Дошкільна музична освіта як складова соціокультурної адаптації дітей з особливими освітніми потребами: теоретико-методичний аспект ”; розроблено та узгоджено з науковим керівником структуру написання наукової роботи згідно до нормативних вимог; на першому етапі вивчався стан розробки даної проблеми в її теоретичному аспекті.

Була зібрана і проаналізована наукова психологічна, педагогічна та методична література з питань магістерського дослідження, визначені та сформульовані категоріально-понятійний апарат дослідження (об’єкт, предмет, завдання та методи дослідження); узагальнено основні поняття визначеної

проблематики; був написаний вступ та перший розділ магістерського дослідження.

Другий етап.

На другому етапі відбулось редагування I розділу магістерської роботи. У березні 2023 р. на засіданні кафедри естрадної музики Інституту мистецтв РДГУ відбувся звіт щодо написання I-го розділу, внесення виправлень і коректив, запропонованих членами викладацько-професорського складу кафедри; була систематизована та запропонована модель корекційного спрямування системи музичного виховання в дошкільних закладах освіти; впродовж квітня-травня відбувалося написання другого розділу магістерської роботи, написані висновки до двох розділів та загальні висновки.

На **третьому етапі** був уточнений список використаних джерел та оформлені додатки наукової магістерської роботи; проведено редагування та оформлення дослідження, визначені основні етапи презентації магістерської роботи на захисті.

Практичне значення магістерського дослідження. Магістерська наукова робота надає широкий комплекс знань майбутнім музичним керівникам, педагогам-музикантам в галузі музичного виховання дітей з різноманітними порушеннями розвитку.

Сформульовані у дослідженні основні положення, зроблені висновки, викладений фактичний матеріал можуть бути використані у системі спеціальної, інклюзивної освіти, для написання та удосконалення навчально-методичних матеріалів з питань організації навчально-виховного процесу дошкільників з особливими освітніми потребами.

Теоретичні положення, висновки магістерського дослідження можуть бути використані у створенні методичних рекомендацій з питань забезпечення

корекційних занять з дітьми з особливими освітніми потребами, для розробки та удосконалення програм розвитку дітей з порушеннями фізичного та психічного розвитку у процесі музичної діяльності в дошкільних закладах освіти.

Публікації. За темою магістерського дослідження видано наукову статтю "Музикотерапія в системі корекційно-розвивальної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в закладах дошкільної освіти". Нова педагогічна думка: науково-методичний журнал. – 2023.- №2 (114). С. 132-136.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, додатків та списку використаних джерел.

Повний обсяг роботи складає - 71 сторінки, з них 60 сторінок основного тексту. Список використаних джерел становить 61 найменувань.

РОЗДІЛ I

ВПЛИВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ

1.1. Музичне мистецтво як вагомий чинник освітнього, виховного, загально розвивального процесів.

Музичне мистецтво сягає своїм корінням в далеке минуле. Протягом всіх історичних формацій музика незримим чином присутня у житті будь-якого суспільства. Про музичне мистецтво говорять як про надзвичайно чуттєве серед мистецтв, найбільше джерело естетичної й духовної насолоди. Музика володіє своєю мовою, своїми барвами, які допомагають розкрити все багатство краси навколишнього світу та людських почуттів. Музичні твори різноманітні за своїм образним змістом, різняться вони і за засобами впливу на чуттєву сферу людини. Поєднанням своїх виразних засобів музика створює художні образи, які викликають асоціації з явищами життя, з переживаннями людини, з навколишнім світом.

Мистецтво визначають як галузь культури, в якій через конкретні образи світу, за допомогою специфічних символів виражаються узагальнені „сенси” цього світу. Музичне мистецтво розглядається як характеристика способу існування людини, що допомагає кожній особистості не тільки пристосуватися до природного середовища, а й дбайливо перетворювати його. У широкому розумінні мистецтво відображає історично зумовлений рівень розвитку суспільства і діяльності людини.

Безумовно, мистецтво є однією з вагомих та невід’ємною складовою діяльності особистості, формування її духовної культури, що забезпечує взаємодію з навколишнім світом. Почуття прекрасного несе радість і оптимізм, духовно збагачує, спонукає до навчальної діяльності, натхненної праці,

творчого пошуку. Мистецтво формує особисті якості людини, впливає на розвиток чуттєвої сфери, потреб в пізнанні прекрасного і підвищення моральної культури людини. „За допомогою мистецтва пізнається й оцінюється дійсність, поширюються філософські, політичні, етичні й інші ідеї, розвиваються творчі можливості людей, розкривається, узагальнюється, систематизується та передається історично складений досвід ставлення людини до дійсності”.

Зображення реальності в музиці відбувається шляхом імітації різних явищ за допомогою звуків. Саме музика великою силою впливу на почуття й емоції людини здатна розбудити самі найбільш тонкі струни і проникнути в самі далекі куточки душі.

Відтак, можна стверджувати, що особливий вплив музичне мистецтво справляє на дитину, адже саме в цьому віці закладаються основи та підвалини особистості, формуються моральні та естетичні ідеали та норми моральної поведінки.

У дітей молодшого віку закладені великі можливості для їх музично-художнього розвитку. При правильній організації цієї діяльності, з одного боку, удітей даного віку закладаються передумови для розвитку естетичних почуттів, з іншого боку, інтенсивний розвиток у них отримують компоненти, супутні цьому процесу – розвивається здатність до слухового подання мелодій, критичного аналізу почутих музичних творів, можливість вираження власних вражень, розширюється обсяг інтонаційного словника, активізуються навички володіння музичною мовою і т. д. Іншими словами інтенсивний розвиток отримують компоненти, які складають безпосередньо музичні здібності.

Зауважимо, що розуміння впливу музики на дитину та її моральне та естетичне становлення існувало ще в епоху античності. Поряд з інтересам в різних сферах людської діяльності, античні дослідники приділяли особливу увагу моральному вихованню та залученню дитини до прекрасного світу мистецтва. Давньогрецький мислитель Аристотель у своїх працях писав про те,

що „подібно тому, як гімнастика сприяє розвитку фізичних якостей, так музика здатна впливати на естетичну природу”, музика впливає безпосередньо на моральні якості дитини, на її психіку й естетичне сприйняття, тому є найсильнішим засобом естетичного впливу на особистість.

Цікавою, на наш погляд, є його думка про те, що кожний музичний лад та інструмент мають своє призначення і особливий вплив на формування естетичних і моральних якостей дитини. Наприклад, практичні лади пробуджують волю до дій, етичні – діють на моральні властивості. Виділяючи три сторони виховання – розумове, моральне та фізичне, вважаючи їх однаково важливими у розвитку особистості, чільну роль Аристотель надавав музичному вихованню, яке передусім є засобом морального та естетичного удосконалення.

З плином часу інтерес до можливостей мистецтва не слабшав. Про особливості впливу музичного мистецтва на пізнавальну функцію писав В. Белінський. Він зазначав про існування двох шляхів пізнання навколишньої дійсності – це наукове пізнання і пізнання засобами мистецтва. Наука та мистецтво займаються дослідженням одних тих самих питань, але різними засобами.

Сучасна педагогіка стверджує, що музичне мистецтво повинно бути одним з основних напрямів морального виховання дитини. Пробудження інтересу і любов до музики, захоплення нею – це обов’язкова умова для пізнання найбагатшого і найпрекраснішого світу музичного мистецтва, занурення в палітру звуків, тонів, фарб, настроїв та емоцій, а також для реалізації пізнавальної та виховної функції музики та формування духовної і моральної культури особистості.

Цінність музичного мистецтва полягає у здатності бути особистісно формуючим фактором в житті кожної людини. Музичне виховання має нерозривний зв’язок з духовним розвитком, здатністю сприймати красу і естетику навколишнього світу. У свою чергу естетичне ставлення до світу

розвиває здатність сприймати прекрасне, розкриває перед людиною піднесений образ думок, світ високих почуттів, одухотворює його. Таким чином, музичне мистецтво є естетичним освоєнням світу, осягнення його з точки зору цілісності, гармонії і повноти, що, безумовно, веде до гармонічного розвитку інтелектуальної, моральної, емоційної та вольової сфер особистості.

Діяльність людини завжди спрямовується на пізнання світу мистецтва. Результатом такого пізнання стають не просто наповнення когнітивної сфери особистості, а ціла система смислів і значень художньої реальності. Матеріал, який слугує творцю в процесі створення творів мистецтва, є особливою реальністю, у якій відображається дійсність. Речі, що оточують нас у повсякденному житті, природа, події та явища, почуття та переживання – все може стати передумовою для створення мистецьких творів, проте, лише за умови перевтілення думок та почуттів людини. У творчому процесі узагальнюється і художньо переосмислюється різноманітна інформація, відбираються і оцінюються враження та емоції, в художніх образах поєднуються думка і почуття, розум та інтуїція, свідоме та несвідоме. Тому сміливо можна стверджувати, що створення художніх образів – це форма мислення у мистецтві.

Протягом століть феномен музичного мистецтва ставав предметом вивчення в різних галузях науки – в філософії культури, мистецтвознавстві, психології мистецтв, естетиці, педагогіці.

В середині ХХ століття розпочався новий етап розробки мистецької освіти, що характеризувався посиленням інтересом до естетичного виховання дітей і був відзначений активними пошуками нових форм і методів залучення мистецтва до навчальної діяльності. Саме тоді виникла ідея використання комплексу мистецтв з метою розвитку почуттєвої сфери дитини і ця ідея полягала в тому, щоб зробити всіх дітей обізнаними у мистецтві, розвинути їх здатність сприймати і переживати те, що створено митцями, через мистецтво допомогти дитині усвідомлювати свої думки та почуття.

Важливість мистецтва у вихованні дітей підкреслювали видатні науковці, педагоги Б. Асаф'єв, Б. Яворський, В. Шацька, які трактували художнє виховання не як викладання якогось спрощеного мистецтва, а як систематичний розвиток почуттів і творчих здібностей, які значно розширюють можливості творення і милування красою.

На важливість сприймання дитиною навколишнього життя і мистецтва у цілісності завжди наголошував Б. Яворський. Він розробив власну теорію розвитку асоціативного мислення, яку використовував у педагогічній роботі. Науковець вважав, що дитяче мислення повинно проходити шлях від розрізнених, часто не пов'язаних між собою уявлень (зорових, слухових, моторних) через упорядкування, заглиблення і усвідомлення до більш високого рівня асоціацій. Накопичення і розвиток різних зв'язків необхідно проводити у певній послідовності, в процесі постійної творчої діяльності, до якої педагог відносив не лише музикування, спів, рухи, гру на музичних інструментах, а й малювання, розповідь, ліплення тощо. На думку Б. Яворського, такий процес має проходити поетапно – спонтанне вираження творчого начала у зорових, сенсорних та мовних проявах; імпровізація (рухова, музична, мовна); створення композицій (музичних, пластичних, літературних), які є відображенням будь-якого художнього або життєвого явища; власна творчість (створення нескладних музичних творів, малюнків, літературних творів тощо). Особливого значення науковець надавав слуханню музики, яке він вважав основою музичного розвитку дитини.

Видатний психолог Л. Виготський вважав дитячу творчість абсолютно синкретичною, основою на цілісному сприйнятті дійсності, і такою, яка є залежною від життєвих вражень. Іншими словами, художня творчість дитини, будь то музична, літературна, художня тощо, має стимулюватися виключно навколишнім світом – природою, музичними враженнями, естетичними переживаннями.

Видатні науковці-педагоги Ю. Тюліна, Б. Асаф'єв стверджували, що музичне мистецтво несе в собі велику пізнавальну функцію, тим самим сприяє розвитку почуттів, емоцій, знань, формуванню поглядів і переконань, відіграє важливу роль у формуванні моральних якостей дитини. У своїх наукових дослідженнях вчений, педагог, композитор Б. Асаф'єв висловлював думку про те, що в музиці цінне не тільки те, що звучить, але і те, які думки вона народжує. Він стверджував, що *під музичним мистецтвом слід розуміти діяльність, спрямовану на створення музичних творів, тобто композиторська і виконавська творчість, і продукт цієї діяльності – музичний спадок композиторів різних історичних епох.*

Б. Асаф'єв стверджував, що музичне виховання є багатограним пізнавальним процесом, яке носить розвивальний характер, збагачує внутрішній світ людини яскравими переживаннями, сприяє визначенню особистості, формуванню естетичного смаку, вихованню любові до музичної спадщини, впливає на моральні якості та естетичне ставлення до навколишнього світу.

Б. Асаф'єв визначив та запропонував нові принципи та методи викладання музичного мистецтва в загальноосвітній школі. Велику увагу він приділяв формам розкриття дітям музичних творів та манері розповіді про композиторів, Вчений також спрямував увагу педагогічної громадськості на позакласну роботу, яка засобами і формами лекційного та концертного просвітництва, а також засобами організації художньої самодіяльності мала систематично залучати дітей до активної участі в музичній діяльності.

Виховну функцію музичного мистецтва найбільш повно висвітлює в своїх дослідженнях М. Каган. У книзі „Морфологія мистецтва” він зазначає, що твір мистецтва – це „виразне зображення, зображення з „подвійним відображенням” дійсності й творця, об'єктивного і суб'єктивного світів”. Науковець стверджував, що твір мистецтва – це виразне зображення, заломлене через призму особистісного сприйняття творця, художника. Поєднання в мистецтві

зображення і виразу робить художній образ унікальним і неповторним. Так, М. Каган розглядає музику як спосіб пізнання життя людського духу. Як вираз ставлення людини до світу. Він досліджує систему мистецтв, говорячи про чільне положення музики, і розглядає музику в різних аспектах в контексті історичних і теоретичних зв'язків і поліфункціональності мистецтва.

Розглядати значимість музичного мистецтва необхідно на основі синтезу наук, тільки при дотриманні цієї умови можна наблизитися до розуміння того, яку роль відіграє музика в розвитку й формуванні гармонійної особистості, у вихованні прагнення до прекрасного. З цього приводу розглянемо особливості впливу музичного мистецтва на формування особистості.

Будь які види музичної діяльності можуть слугувати засобами морального розвитку. В музичній спадщині вітчизняних та зарубіжних композиторів існує безліч творів вокального та інструментального жанрів. Цінність їх впливу на внутрішній, душевний світ особистості рівнозначна. Розвивати почуття прекрасного потрібно не стільки шляхом пояснення, скільки шляхом слухання музичних творів, спостереження, переживання навколишньої дійсності в доступних формах.

М. Каган зазначав, що музичний твір живе в часі, він народжується, тече і зникає разом із завершенням існування. Через здатність музики створювати просторові образи, легше сприймати музичні твори, так як у них формуються слухові й зорові асоціації. Зазвичай, діти сприймають музику як картину, зображення певної події чи явища. В тому і полягає величезний вплив музичного мистецтва на формування моральних якостей та естетичних смаків.

Відомо, що надзвичайно нелегко формувати естетичні смаки вже сформованої особистості. Щоб доросла людина стала духовно багатою, треба звернути особливу увагу на естетичне виховання дітей дошкільного віку, надзвичайно важливого періоду у процесі духовного становлення особистості, оскільки в цей час закладається фундамент для сприйняття оточуючої дійсності,

свого місця і ролі в ній. Саме в цьому віці здійснюється найбільш інтенсивне формування ставлення до світу, яке поступово перетворюється на властивості дитини, закладаються сутнісні морально-естетичні якості особистості, які зберігаються у більш-менш незмінному вигляді на все життя.

Для дошкільного та молодшого шкільного віку провідною формою знайомства з естетичним ідеалом є дитяча література, музика, мультфільми та кіно. Основну роль, яка визначає емоційний вплив творів мистецтва, грають зображені в них події. При цьому для позитивного ставлення дитини до твору мистецтва важливо, щоб самі ці події викликали у неї інтерес і схвалення, адже емоційні реакції по відношенню до творів мистецтва характеризуються в основному переживанням безпосереднього задоволення або незадоволення. Велике місце в естетичному розвитку дитини займає його власна діяльність: малювання, співи, танці тощо.

Поєднання всіх форм виховання з музичною діяльністю дозволяє створити у дітей дошкільного віку психоемоційне підґрунтя, розвиток інтелектуальних та творчих задатків та здібностей. Засобами музичного мистецтва у дитини формуються особистісні якості, які проявляються у ставленні до природи, тварин, батьків та ровесників; розвивається доброта, співчутливість, шана, чистота душі тощо.

Для дітей створено велику кількість пісень, колискових, забавлянок, закличок, які пов'язані з тваринами, близькими дитині – котиками, мишками, бджілками. Ці пісеньки мають величезне педагогічне значення, адже з перших днів життя дитини формують її музичні здібності, розвивають естетичні почуття, емоційність, виховують любов до тварин, що пізніше стане підґрунтям для формування у дитини особистих якостей – доброти, милосердя, відповідальності, турботи. Жартівливі пісеньки є засобом розвитку мовлення дітей, сприяють розвитку почуття ритму, збадьорюють, закликають до активних дій. Дитячі пісні не тільки розважають, а й збагачують дітей новими

враженнями, дають їм яскраві образи навколишньої природи, вчать радіти, співчувати, збагачують духовний світ дитини. Ці перші в житті дитини зразки музичного мистецтва сприяють розвитку зв'язного мовлення, збагачують словниковий запас дитини.

З усього вищесказаного можемо зробити висновок про те, що музичне мистецтво відіграє найважливішу роль у формуванні моральних якостей та естетичних ідеалів, несе в собі величезний пізнавальний заряд, тим самим сприяючи розвитку почуттів, емоцій, свідомості, допомагаючи формуванню гуманістичних поглядів й переконань. Моральна та естетична культура є головними складовими духовності особистості. Таким чином, пізнання навколишнього світу через культуру і музичне мистецтво сприяє встановленню істинно структурних відносин; розуміння мистецтва – це шлях виховання моральної, інтелектуальної, гармонійної особистості. Шлях у світ культурних музичних традицій – це найбільш прогресивний шлях до соціалізації сучасної особистості.

Молодший вік дитини – це особливий вік для естетичного виховання. Вмілі педагоги здатні не лише заснувати міцний фундамент естетично розвиненої особистості, але і за допомогою естетичного виховання закласти справжній світогляд людини, адже саме в цьому віці формується ставлення дитини до світу і відбувається розвиток сутнісних естетичних якостей майбутньої особистості. Засоби і форми естетичного розвитку вельми різноманітні. Важливим джерелом естетичного досвіду дітей є мистецтво. Розвиток музичних здібностей у дітей молодшого віку визначається загальним психічним розвитком і пов'язаний з накопиченням і узагальненням життєвих вражень, що створюють ґрунт для творчої фантазії та уяви.

Про важливу роль музичного мистецтва в корекційних процесах інклюзивної освіти вважаємо за необхідне поговорити в наступному підрозділі.

1.2. Корекційний та лікувальний вплив музичного мистецтва на особистість.

Освітні пріоритети розвитку української системи дошкільної та шкільної освіти знайшли суттєве відображення у гуманному ставленні до потреб кожної дитини, і особливо тієї, яка має різноманітні відхилення у фізичному та психічному розвитку. Сучасний стан функціонування вітчизняної освіти висуває нові вимоги до мети, змісту та форм організації освітньої галузі, які зумовлені орієнтацією держави на піднесення авторитету особистості, забезпечення соціалізації дітей з різноманітними вадами фізичного та психічного розвитку, інтеграції такої дитини в соціумі.

Ці орієнтації розглядаються як „пріоритети нової світової динаміки” і потребують модернізації в цій галузі та розробки спеціальних шляхів реалізації цієї проблеми. Проте існують гострі соціальні проблеми соціалізації дітей з особливими освітніми потребами, проблеми виховання та освіти таких дітей, проблеми підготовки фахівців, здатних працювати з дітьми з особливими освітніми потребами, враховуючи той факт, що ці діти потребують особливої уваги та підтримки.

Міжнародні організації визначають інклюзивну освіту як „ процес звернення і відповіді на різноманітні потреби учнів через забезпечення їхньої участі в навчанні, культурних заходах і житті громади, та зменшення виключення в освіті та навчальному процесі” [22]. Це стає неабияким викликом для існуючої системи дошкільного та шкільного навчання та виховання, зорієнтованої, в першу чергу, на здорових дітей. Безумовно, інклюзивна освіта є позитивною альтернативою існуючій системі інтернатного, індивідуального та домашнього навчання дітей з особливими освітніми потребами. В умовах сьогодення стала освітня модель вже не має сенсу, адже запровадження в Україні інклюзивної освіти має за мету рівний доступ всіх дітей до освітньо -

виховного процесу, виключення будь-якої дискримінації, створення освітнього середовища для дітей з різними вадами розвитку, засвоєння такою дитиною системи знань та розвиток її умінь та навичок для подальшої її соціалізації, позитивних змін у особистісному розвитку дітей з особливими освітніми потребами. Основним змістом інклюзивної освіти є рівноправний доступ до освітньо-виховного процесу як здорових, так і дітей з різноманітними розладами фізичного та психічного розвитку, запровадження змішаних форм навчання, що вимагає спеціальної підготовки педагогічних кадрів, змін навчальних планів та програм, удосконалення існуючих методик.

Організація інклюзивного навчання відбувається не тільки в дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладах, а й спеціальних закладах освіти, до яких ми відносимо музичні та художні школи, гуртки, школи естетичного розвитку тощо.

Поряд з виховною, загально розвивальною, освітньою, музичне мистецтво може виконувати і лікувальну та корекційну функцію, тобто виконувати реабілітаційні завдання, направлені на корегування поведінки та розвитку дітей з особливими освітніми потребами. Для цього у педагогів є цілий арсенал різноманітних форм та прийомів навчання та виховання засобами музичного мистецтва. В наступному розділі ми більш детально розглянемо модель корекційної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в дошкільних закладах освіти.

Зауважимо, що існує цілий масив наукових досліджень, направлених на вивчення позитивного впливу музики на психо-фізичний стан людини. Ці наукові праці стають вагомим джерелом збагачення знань та умінь в галузі корекційної та лікувальної роботи з дітьми з різноманітними вадами розвитку.

Про позитивний вплив музики на розвиток, здоров'я та лікування людини знали ще з часів стародавнього світу. Цікавим є той факт, що в стародавні віки музика слугувала людині не як вид мистецтва, а як помічник у побуті та

знахарстві. У стародавньому Єгипті жреці, які лікували людей, використовували для цього звуки різної висоти, а китайська філософія надавала музиці магичної сили для розслаблення всіх органів людини, за допомогою музичних інструментів людину вводили в стан релаксу. В стародавній Індії віддавали перевагу саме співу, як могутньому засобу лікування хворої душі.

Про позитивний вплив музики на стан душі та здоров'я згадується у античній міфології. Всім відомий міф про Орфея, який своїм чудовим співом підкорював сили природи, а в „Одиссеї” Гомера при звуках музики загоювались рани у героя.

До наших днів зберігся трактат лікаря Авіценни „Книга зцілення”, в якій автор досліджує вплив музики на роботу серцевої системи людини; Платон, Аристотель використовували поняття катарсису, тобто психологічного „очищення” внаслідок взаємодії людини з мистецтвом, що несло звільнення людини від важких переживань, поганих думок, пробуджувало позитивні емоції, впливало на настрій, характер тощо. Піфагор досліджував позитивний вплив музики на розвиток інтелекту людини, на очищення душі від гріховних пристрастей і вважав музику силою, що руйнує в людині жадібність, злість, заздрість, тобто „панацеєю” для розвитку здорового духу та тіла. Послідовники Піфагора розробили та запропонували цілу систему лікування людських вад спеціально підбраною музикою.

Аристотелю належить авторство теорії мімесису, в якій обґрунтовується вплив мистецтва на внутрішній світ людини.

У XIII сторіччі провідною стала думка про позитивний вплив музики на загальмування процесів старіння людського організму (Р. Бекон, Г. Зербі).

Аж до середини XVII століття застосування музики в лікувальних цілях носило чисто емпіричний характер, і лише в цей період з'являються перші спроби наукового усвідомлення та пояснення механізмів фізіологічних реакцій, що відбуваються в організмі людини під час його спілкування з музикою. Разом

з тим, негативною тенденцією в цей історичний відрізок часу стало те, що в медичних освітніх установах перестали викладати дисципліну „музика”, що, безумовно” сприяло уповільненню наукових досліджень в цій галузі.

В середині XIX століття лікарі-психіатри почали використовувати музику в лікуванні хворих з психічними розладами, в цей же час лікарем Ліхтенталем була написана та опублікована книга „ Лікар — музикант або твір про вплив музики на тіло і її використання при певних захворюваннях”, в якій досліджується позитивний вплив музики на організм людини та на поліпшення його психічних процесів.

На зламі XIX-XX століть відбувається значний прорив в науковій думці щодо позитивного впливу музики на загальний стан людини. Так, в своїх дослідженнях І. Тарханов, завдяки проведеним експериментам, доводить, що під впливом гарних, радісних музичних тем, що викликають позитивні емоції, у пацієнтів спостерігаються позитивні зміни у роботі нервово-серцевої системи: знижується артеріальний тиск, зменшується кількість серцевих ударів, налагоджується робота травної системи, покращується настрій та загальне самопочуття.

В кінці XX століття у світовій практиці все більше використовують музичне мистецтво в якості лікувального засобу в психіатрії, педіатрії. Вченими доведено позитивний вплив класичної музики на розвиток дитини ще в утробі матері. Тому, майбутнім мамам лікарі радять якнайбільше слухати музику Й. Баха, В. Моцарта.

XX-у століттю належить народження музично-ритмічного напрямку лікування музикою (ритмічна гімнастика Демора, теорія диференційованого використання ритміки Н. Александрової, яка стверджувала, що музичний ритм можна використовувати в музично-педагогічних цілях із здоровими дітьми та як корекційний засіб у роботі з дітьми з різними вадами розвитку).

Всі існуючі зарубіжні та вітчизняні теорії стали підґрунтям для систематизації основних напрямів, що існують в сучасній педагогіці та медицині для роботи з дітьми різного віку та різних ступенів фізичних та психічних відхилень.. Це, в першу чергу, *психофізіологічний* напрям, прихильниками якого були І. Павлов, В. Бехтерев. В основі цього напрямку лежить рефлексорна теорія про те, що „зовнішні впливи, пов’язані з музикою, викликають реакцію не тільки слухового рецептора, а й усього організму в цілому. В. Бехтерев зазначав, що встановлення причин і механізмів впливу музики на організм дає знання того, як викликати або послабити збуджений стан і зауважував, що за допомогою музичного ритму можна встановити рівновагу в діяльності нервової системи людини: загальмувати занадто збуджені темпераменти й розгальмувати загальмованих, урегулювати неправильні й зайві рухи” .

Психотерапевтичний напрям лікування музикою представлений науковцями, психіатрами, що доводять позитивний вплив музики на центральну нервову систему (І. Гриньова, А. Гройсман); нормалізацію серцево-судинної системи під впливом прослуховування музики (С. Шушарджан), використання вокального співу у лікуванні заїкання, затримки психо-фізичного розвитку (Г. Медведєва, О. Сергєєва та ін.).

Ще один напрям використання музики в корекційній роботі з дітьми з різними вадами розвитку, це *психологічний напрям*, представниками якого є Л. Виготський, Б. Теплов, І. Євтушенко та ін. Цей напрям передбачає вплив музичного мистецтва на різні компоненти психіки дітей з різноманітними порушеннями пізнавальної та емоційної сфери, розвиток їх комунікативної сфери, умінь спілкування та адекватної участі у спільній діяльності в соціумі.

Один з головних напрямів використання музичного мистецтва в роботі з дітьми є *педагогічний* напрям, який передбачає обов’язкове спілкування дитини

з мистецтвом в різних його проявах та безпосереднє задіяння дитини у процесі музичної діяльності.

Дослідження в царині впливу музичного мистецтва на функціонування організму людини лягли в основу сучасної теорії використання музики в корекційній роботі з дітьми з різними вадами фізичного та психічного розвитку.

Зауважимо, що в середині ХХ століття в різних країнах світу почали активно використовувати музичну терапію у лікуванні різноманітних фізичних та психічних розладах. В цей період створюються інститути та клініки, які практикують лікування засобами музичного мистецтва. З цього приводу необхідно згадати Центр музичної терапії у Лондоні, Інститут музичної терапії при медичному факультеті університету Вітте (Німеччина), Лікарню музичної терапії (Нью-Йорк) тощо.

Проблеми позитивного впливу музичного мистецтва на розвиток та реабілітацію особистості знаходяться в центрі уваги і українських науковців, лікарів, педагогів.

В останні десятиліття у світі значно поширилось використання у корекційній педагогіці та лікуванні дітей з різноманітними вадами розвитку арт-терапії, яка вміщує образотворчу терапію, малюнкову терапію, казко-терапію, музико-терапію, хореографічну терапію, вокал терапію тощо. Сучасні науковці доводять, що застосування окремих видів або комплексу арт-технологій в лікуванні та корекційній роботі з дітьми з вадами фізичного та психічного розвитку сприяють соціальній адаптації таких дітей [64].

Підводячи підсумки, слід зазначити, що мистецтво у всіх його проявах, видах та формах є вагомим джерелом впливу на естетичний розвиток особистості. Окрім цього, різні форми арт-технологій мають лікувальну та корекційну функції та широко використовуються у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами.

Згідно зі сказаним, зміст корекційної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в дошкільному закладі освіти, а також різноманітні форми та методи музичного мистецтва, що активно застосовуються в цій роботі вважаємо за доцільне розглянути в наступному параграфі.

ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО РОЗДІЛУ

Узагальнюючи матеріали першого розділу магістерського дослідження, можемо зробити наступні висновки.

Стрімкі зміни, що відбуваються у сучасному світі з його щоденними викликами, соціальними та природними катаклізмами, війнами, жорстокістю, агресією, економічною нестабільністю вимагають корінних та суттєвих змін у національній освіті, першочерговим завданням якої є піклування про збереження, зміцнення фізичного та психічного здоров'я дитини.

Останні роки характеризуються значним зростанням у всьому світі народження дітей з різноманітними вадами фізичного та психічного розвитку. За висновками експертів ВООЗ, тенденція на збільшення кількості дітей, які мають функціональні обмеження, спостерігається у всьому світі. Вони складають в середньому 3-4% від загального числа дітей. На превеликий жаль, ця сумна статистика характерна і для України. У сучасних умовах суспільного розвитку, ускладнених поширенням дестабілізуючих тенденцій на тлі погіршення демографічних показників відтворення населення України, складних екологічних, соціально-економічних умов значно підвищується рівень захворюваності та кількісне зростання дітей, які мають різного ступеня фізичні та психічні відхилення.. Лікарі, психологи, педагоги прогнозують можливе збільшення негативних процесів в нашій країні, тісно пов'язаних з жахами війни, розв'язаної на нашій землі російськими загарбниками.

Як ніколи, сьогодні особливої актуальності набувають пошуки нових форм, застосування традиційних та нетрадиційних методів впливу на розвиток особистості, методів реабілітації, профілактики та корекційного впливу, що підвищують резервні можливості організму дитини та сприяють її успішній соціалізації.

На основі аналізу наукових, мистецтвознавчих та педагогічних джерел. у першому розділі магістерського дослідження нами з'ясовано, що музика

існувала в житті людини у всі історичні формації. Музичне мистецтво характеризується як один з найпотужніших засобів впливу на свідомість людини, на розвиток його естетичної сфери, є однією з найдосконаліших форм пізнання навколишнього світу та свого місця в ньому.

У першому розділі наукової роботи надається характеристика та розкривається сутність основних функцій музичного мистецтва - освітньої, виховної, загально розвивальної.

У роботі доводиться, що музичне мистецтво, як невід'ємна складова процесу естетичного виховання, у всі часи було об'єктом пильної уваги та вивчення як зарубіжних, так і вітчизняних науковців-дослідників. Аналіз існуючих теорій та систем музичного навчання в історичній ретроспективі дає підстави стверджувати про існування різних підходів до виховання особистості засобами музичного мистецтва, але всі вони одноставні в думці про непересічну роль музичного мистецтва у становленні та розвитку особистості.

На основі ґрунтовного аналізу історичної, психологічної, педагогічної літератури, у першому розділі магістерського дослідження доводиться величезний виховний, лікувальний та корекційний потенціал музичного мистецтва в роботі з дітьми з різноманітними вадами фізичного та психічного розвитку.

У роботі розкривається сутність та зміст інклюзивної освіти в Україні, як такої, що забезпечує рівний доступ всіх дітей до освітньо - виховного процесу і сприяє позитивним змінам у особистісному розвитку дітей з особливими освітніми потребами.

РОЗДІЛ II

ДОШКІЛЬНА МУЗИЧНА ОСВІТА У СИСТЕМІ КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИВАЛЬНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

2.1. Модель корекційного спрямування дошкільної музичної освіти дітей з особливими освітніми потребами.

Сучасний світ, з його шаленим темпом соціально-економічних, політичних перетворень, постійно переживаючи природні та соціальні катаклізми, війни та агресію, несе загрозу життю та здоров'ю, в першу чергу, маленьким дітям. Українські діти обтяжені негативною інформацією та негативними емоціями, спричиненими жахами страшної війни, розв'язаної російськими загарбниками. У таких умовах, психіка дитини просто не витримує таких навантажень, не може пристосуватись до них, що має негативний вплив на їх життя і може призвести, в подальшому, до непоправних наслідків.

Для успішного розвитку та соціальної адаптації дітей з різними ступенями відхилень у фізичному та психічному розвитку, необхідні суттєві зміни в організації навчально-виховного процесу всіх рівнів, починаючи з дошкільних, загальноосвітніх, середніх спеціальних та вищих закладів освіти. Ці зміни, в першу чергу, повинні бути пов'язані з запровадженням у навчально-виховний процес корекційно-педагогічної роботи, яка має спрямовуватись на формування та розвиток засобів компенсації ненабутих навичок та умінь, корекцію вторинних відхилень у психофізичному розвитку та подальшу соціалізацію дитини.

Зауважимо, що діти, які мають проблеми розвитку мають або фізичні, або психічні, або психо-фізичні розлади, які, безумовно, призводять до відхилень у загальному розвитку. Безумовно, від характеру порушень, лікарського діагнозу, умов протікання та лікування хвороби в процесі корекційно-лікувальної роботи

одні порушення можливо повністю усунути, інші ж лише коригувати, в окремих випадках можливо компенсувати деякі з них.

Для обґрунтування моделі корекційної роботи з дітьми з особливими освітніми проблемами вважаємо за доцільне систематизувати групи дітей з різноманітними відхиленнями у психо-фізичному розвитку, що зумовлено вродженими чи набутими вадами: діти з мовленнєвими порушеннями (заїкання, вроджені дефекти будови голосового апарату); з порушеннями зору; з порушеннями слуху; діти з затримкою психічного розвитку, з порушенням опорно-рухового апарату; з порушеннями психічного спектру; діти з аутичними розладами та діти з синдромом Дауна. Безумовно, всі названі категорії дітей потребують уваги та корекції з боку батьків та педагогів.

Окремо, слід зупинитись на категорії дітей з різного ступеня порушеннями психічного здоров'я, адже у них найбільш порушена пізнавальна діяльність (сприйняття, аналіз, синтез, узагальнення), відсутність або обмеження критичного мислення, відсутність аналізу та контролю власної поведінки, бідність або відсутність словникового запасу, проблеми з увагою, пам'яттю, проблеми або повна відсутність комунікації та багато ін. Незважаючи на це, лікарі, науковці, педагоги-практики одноставні в думці про те, що спеціальна, цілеспрямована, постійна корекційно-виховна робота в тісному союзі сім'ї та педагогів сприяє оволодінню такою категорією дітей деякими базовими навичками життєдіяльності.

Провідні науковці-дослідники наголошують, що основним об'єктом корекційно-педагогічної роботи мають бути фізичний розвиток, особистісні якості, пізнавальна та комунікативна сфера дитини, що найбільше потребують корекції. Це є надзвичайно актуальним саме для дітей молодшого віку. В попередніх параграфах ми вияснили про потужний корекційно-педагогічний та лікувальний потенціал музичного виховання. Цілком зрозуміло, що постає нагальна необхідність обґрунтування та впровадження в навчально-виховний

процес корекційно спрямованої системи музичного виховання дітей в дошкільних закладах освіти [42].

Вивченню теоретико-методологічних аспектів соціальної роботи з дітьми, які мають функціональні обмеження, розробці технологій соціально-педагогічної роботи присвячені дослідження О. Беспалько, І. Зверевої, І. Іванової, О. Холостової та ін.; психолого-педагогічні ідеї корекційної спрямованості навчально-виховного процесу з дітьми з різноманітними порушеннями розвитку належать науковцям А. Колупаєвій, Г. Сіліній, О. Холодій та ін.; питання корекційного впливу музичного мистецтва на розвиток та виховання дітей з різноманітними порушеннями фізичного та психічного розвитку є об'єктом вивчення науковців Ю. Бондаренко, Г. Волкової, Н. Власової, Н. Збруєвої, І. Муратової та ін. Ці науковці одностайні в думці про те, що за своїми віковими психологічними особливостями діти молодшого віку здатні до успішного розвитку музично-особистісних компонентів при умові наполегливої корекційно-педагогічної спрямованості музичного виховання в дошкільних закладах освіти.

Зауважимо, що проблема реабілітації не є суто медичною. Згідно з соціальною моделлю реабілітації дітей з інвалідністю основна увага українського суспільства спрямовується на створення сприятливих умов для найповнішої самореалізації дітей з особливими освітніми проблемами і успішної їх інтеграції у суспільство. Практичній реалізації означеної моделі сприяє застосування цілого комплексу форм та методів музичного навчання та виховання у соціально-педагогічній роботі з дітьми, які мають фізичні та психічні обмеження, збільшення числа фахівців, які використовують у своїй практиці сучасні реабілітаційні технології, арт-терапевтичні методи та їх елементи.

Слід зазначити, що комплексна діагностика та принципи комбінованого та інтегрованого застосування засобів медичної та соціально-педагогічної

реабілітації, в тому числі, і засобів музичного виховання, передусім завдяки принципу послідовності та наступності у взаємодії між цими заходами, сприяють підвищенню компенсаторно-адаптаційних можливостей дитини, що в кінцевому підсумку забезпечує соціальну адаптацію та інтеграцію в соціумі.

В межах нашого магістерського дослідження вважаємо за необхідне більш ґрунтовно визначити сутність корекційно-педагогічної роботи, яка є системою лікувальних, педагогічних, виховних заходів, направлених на своєчасну та всебічну допомогу дітям з обмеженими фізичними та психічними можливостями. Ціллю корекційно-педагогічної роботи є збереження та розвиток фізичного здоров'я, підвищення загального розвитку дитини, корекція поведінкових порушень, часткова компенсація ненабутих умінь та навиків, формування комунікативної сфери дитини, стимуляція її пізнавальної діяльності, розвиток самостійності та компетенцій, необхідних для подальшого життя в суспільстві.

Основні напрями музично-педагогічної реабілітації передбачають доцільне використання нових інтегративних технологій, для реалізації яких необхідно, в першу чергу, навчально-методичне забезпечення, по можливості сенсорне обладнання, спеціальне обладнання для дітей-інвалідів, допомога батьків і, саме головне, готовність педагога-реабілітолога до роботи з дітьми з різноманітними вадами фізичного та психічного розвитку.

Під готовністю педагога до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами ми маємо на увазі зорієнтованість педагогів на збагачення змісту, форм і методів діяльності, яка ґрунтується на знаннях про семантично-знакову мову музичних творів; оволодіння методикою й операційними вміннями; стимулювання навчально-пізнавальної, естетично-виховної, художньо-творчої активності дітей на засадах особистісно-орієнтованої системи навчання і виховання; систематичне залучення й творче використання творів музичного

мистецтва, його педагогічного потенціалу при організації дозвілля дітей з особливими освітніми потребами.

Виходячи з того, що всі діти з різноманітними захворюваннями мають право і повинні гідно і повноцінно жити, для їх реабілітації повинна проводитись серйозна корекційно-педагогічна робота, направлена на вирішення специфічних завдань, зумовлених особливостями психофізичного розвитку кожної дитини. Зауважимо, що психічний розвиток дитини є основним завданням корекційно-виховної роботи педагога-реабілітолога. Успішність психічного розвитку дитини буде реалізовуватись лише при умові її активного залучення у доступну саме їй діяльність, чи то ігрову, чи комунікативну, чи трудову, іншими словами вся корекційно-виховна робота повинна носити практичний характер, адже саме в процесі діяльності у дитини формуються знання про оточуючий світ, формуються та закріплюються навички, розвиваються комунікативні уміння, що сприяє успішній адаптації кожної дитини у суспільстві.

Безумовно, з огляду на функціональні можливості, спектр корекційно-виховного впливу надзвичайно широкий та має бути особливим та індивідуальним для кожної дитини. З цього приводу слід зазначити, що діти з різноманітними вадами саме психічного розвитку, які абсолютно соціально не адаптовані, потребують більш серйозної та цілеспрямованої корекційно-лікувальної роботи, що вимагає від педагога особливої уваги, особливих умінь та особливих та виняткових особистісних якостей, що допоможуть встановити довірливі відносини з дитиною, створити для неї зону психологічного комфорту, огорнути її любов'ю та довірою. Відомим є той факт, що інтелектуальний розвиток дітей з порушеннями аутичного спектру може бути збереженим або порушеним, але обидвом цим групам притаманні тотожні особливості розвитку - порушення психомоторного розвитку; спонтанна рухова активність, що не має певної мети; монотонність та однотипність рухів;

часта зміна рухової активності на рухову пасивність; довільні рухи, що заважають у процесі оволодіння першочерговими навичками самообслуговування; своєрідність і непередбачуваність рухів; розлади поведінкової сфери дитини (безпричинна агресія, істерія, часта зміна настрою апатія тощо), що ускладнює перебування такої дитини в соціальному середовищі.

Численні наукові дослідження, великий практичний досвід роботи з цією групою дітей дає підстави стверджувати, що вірно організована, цілеспрямована система навчання, виховання та реабілітації дає позитивні результати та сприяє адаптації дітей в соціумі, а основним завданням педагога, що працює з дітьми з особливими освітніми потребами є створити оптимальні умови для розвитку та виховання на основі індивідуального підходу до кожної дитини, що в подальшому забезпечить якість життя дітей з особливими освітніми потребами, адже музика має вагомий терапевтичний ефект лише у тому випадку, коли музичні корекційно-виховні заходи носять системний та різноплановий характер та включають різноманітні форми та методи впливу на розвиток дітей з особливими освітніми потребами.

Зауважимо, що особливу увагу в процесі корекційно-педагогічної роботи необхідно приділяти цілеспрямованому та грамотному підбору, з огляду на його доцільність та ефективність, змісту навчання, адже один той самий навчальний матеріал може бути доцільним для однієї категорії дітей і абсолютно нецінним для іншої. Це є справедливим і до вибору методики корекційно-виховного впливу на дітей з особливими освітніми потребами, що складається з мети, методів, принципів, прийомів та умов корекційно-педагогічного впливу. Спектр спеціальних методів та прийомів, що лежать в основі корекційно-виховної роботи надзвичайно широкий: це методи вправ, переконань, наочні, словесні методи (розповідь, бесіда, пояснення), практичні, методи заохочення, методи корекції поведінки тощо.

Забезпечення комплексного підходу до реабілітації дітей з особливими освітніми потребами можливе лише за умови застосування у навчально-виховному процесі у дошкільних закладах освіти всіх елементів системи корекційно-педагогічного впливу. Вважаємо за необхідне більш детально розглянути модель корекційного спрямування дошкільної освіти дітей з особливими освітніми потребами.

Надзвичайно важливим, на наш погляд, є постійна і цілеспрямована корекційна робота логопеда над розвитком мовлення, адже ця сфера розвитку дитини порушена практично у всіх категорій дітей з особливими освітніми потребами. Вчені наголошують на тому, що мовлення дитини напряму залежить від спроможності та якості рухової активності дитини, вміння орієнтуватись у просторі, координації та узгодженості рухів тощо. З огляду на це, на початковому етапі надзвичайно дієвою формою корекційної роботи є сюжетно-рольова гра, що не потребує вербального спілкування, залучення дітей до хороводів, в процесі яких розвиваються та закріплюються рухова активність та координація рухів дитини, розвиток асоціативних зв'язків, пам'ять, увага, розвиток творчих здібностей, якісніше відбувається процес комунікації тощо. Поступово педагог ускладнює зміст та завдання ігор, тим самим стимулюючи розвиток мовлення дитини, заохочує її до колективної діяльності, сприяє розвитку творчих здібностей та комунікативних умінь.

Надзвичайно дієвою формою корекційної роботи є гра дитини з використанням ляльки-рукавички. Перш за все, це є гімнастикою для пальчиків, що стимулює розумовий розвиток дитини, адже відомим є той факт, що розумова активність напряму залежить від розвитку моторики. По-друге, ця гра є вагомим чинником, що стимулює мовлення дитини, розвиває її творчі уявлення.

Поряд з постійною роботою логопеда, надзвичайно дієвою є корекційна робота з дітьми з особливими освітніми потребами психолога. Ця робота

спрямовується на розвиток та корекцію пізнавальних процесів, комунікативних навичок дитини, допомога в адаптації дитини до колективу, корекція емоційних порушень, корекція поведінкових порушень, розвиток мовлення дитини, психологічна допомога батькам дітей з особливими освітніми потребами.

Психолог має в своєму арсеналі багато різноманітних форм та методів корекційного впливу. Це, в першу чергу, різноманітні вправи розвивального характеру, які направлені на розвиток та корекцію мислення дитини, що формують навички аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення. До прикладу: складання пазлів; сортування предметів за формою, кольором тощо; підведення понять під загальну категорію (назвати предмети меблів, пори року тощо), визначення послідовності, малювання та аплікація за зразком тощо.

Психолог працює над розвитком логічної пам'яті дитини (різноманітні ігри та вправи із запам'ятовування); над розвитком мовлення дитини, над збагаченням мовного словника дитини (опис малюнків, предметів, різноманітних дій, відповіді на запитання, пізніше складання розповідей); в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами психолог активно використовує сюжетно-рольові ігри, методи арт-терапії (музика, образотворче мистецтво, гімнастика, різноманітні вправи під музичний супровід), психогімнастику (вправи з психогімнастики слугують для підготовки до занять, розслаблення після занять, тобто релакс (вправи на різку зміну рухів-напруження-розслаблення, різкі рухи-плавні рухи, швидкі-повільні).

Саме психолог в своєму арсеналі має багато методів корекції поведінкових порушень у дітей з особливостями психо-фізичного розвитку, що є абсолютно доцільним та необхідним для розвитку таких дітей.

Поряд з логопедом та психологом, з дітьми з особливими освітніми потребами працюють реабілітологи, педагоги з фізичної культури. Безумовно, наполеглива та цілеспрямована корекційно-виховна робота всіх спеціалістів в

тандемі з кропіткою роботою батьків сприяє успішній соціалізації дітей з особливими освітніми потребами.

Як відомо, у процесі навчально-виховної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами успішно використовують як традиційні, так і нетрадиційні форми корекційного впливу. В дошкільних закладах освіти використання нетрадиційних форм роботи є більш ефективним з огляду на вік дитини. До таких нетрадиційних форм ми відносимо методики, які базуються на застосуванні інноваційних технологій, так званих, арт-технологій, які в більшій мірі стимулюють розвиток дитини, сприяють оволодінню уміннями та навичками, корегують поведінкову сферу дитини, розвивають творчі можливості тощо. У контексті нашого дослідження суттєве значення має успішна реалізація терапевтичної функції мистецтва. Підкреслимо, що існує ряд досліджень, в яких розглядається психотерапевтичний потенціал мистецтва. Зокрема, Н. Палій, у науковій статті „Арт-терапія як метод психокорекційного впливу на емоційну сферу дитини” переконує, що використання арт-терапій у художньо-ігровій діяльності є оптимальним засобом досягнення і підтримання рівноваги психічного стану дитини, зокрема її емоційної сфери [Палій].

До таких форм арт-терапії ми відносимо:

Пісочна терапія – надзвичайно дієва форма корекційної роботи, яка передбачає взаємодію дитини з піском. Всі ми знаємо, як діти люблять гратися піском за його пластичність, здатність приймати любі форми. Такі заняття, в першу чергу, розслабляють та заспокоюють дитину, знімають нервову напругу, розвивають творчі уявлення. Взаємодія пальчиків та долоні дитини з природним матеріалом-піском стимулюють нервові закінчення та активізують ті ділянки головного мозку, які відповідають за мовлення.

Кольоротерапія –ще один дієвий метод корекційної роботи з дітьми. Як відомо, кольори мають вплив на дитину, одні заспокоюють та розслабляють, інші стимулюють увагу, викликають енергію, активізують працездатність.

Вміле використання педагогом кольорів допомагає добитись потрібного результату.

Лялько-терапія – робота з лялькою допомагає заспокоїти дитину, стимулює образне мислення, сприяє набуттю важливих соціальних навичок, комунікативних навичок. Гра дитини з лялькою стимулює розвиток творчих здібностей, поповнює та удосконалює мовний запас дитини, розвиває пам'ять, увагу тощо. У лялько-терапії використовують декілька видів ляльок – пальчикові ляльки, ляльки-рукавички, ляльки-маріонетка (розвиває мілку моторику рук), ляльки, сплетені з мотузки.

Казко-терапія – це метод корекційної роботи з дітьми за допомогою казки. В процесі такої роботи дітки через казку пізнають світ, стимулюються пізнавальні процеси, розвиток мовлення, збагачується словниковий запас, розвивається творча уява, тим самим стимулюється розвиток творчих здібностей.

Су-джок-терапія – у перекладі з корейської су – кисть, джок- стопа. Ця методика базується на теорії подібності, тобто на руках та стопах ніг є точки або зони, які взаємодіють з визначеними ділянками кори головного мозку. Таким чином, стимулюючи ці точки, ми можемо стимулювати потрібну нам частину головного мозку, яка відповідає за мовлення. Масаж кінчиків пальців стимулює розвиток мовлення, а масаж рук та ніг впливає на оздоровлення всього організму дитини. Стимуляція в цій терапії відбувається за допомогою спеціальних су-джок кілець, колючих кульок та жорстких рукавичок. Су-джок-терапія нормалізує тонус м'язів, розслабляє, активізує розвиток мовлення, розвиток загальної та дрібної моторики.

Танцювально-рухова терапія – дієвий метод для розслаблення дітей, корекції поведінки гіперактивності. В процесі танцювальної діяльності розвиваються комунікативні уміння, здатність до взаємодії з іншими дітьми. Під час танцю діти отримують позитивні емоції, можливість для самовираження.

Декоративно-ужиткове мистецтво є органічним компонентом сучасного життя, бездоганим релаксаційним засобом. Окрім цього, воно виконує естетичну, пізнавальну, комунікативну, світоглядну та терапевтичну функції, стимулює розвиток м'якої моторики, формуючи ідеали, цінності, гармонізуючи психоемоційний стан дитини.

Працюючи за алгоритмом використання декоративно-ужиткового мистецтва у творчому розвитку дітей з особливими освітніми потребами, слід усвідомлювати, що на заняттях не слід обмежуватись лише технологічним аспектом. Необхідно акцентувати увагу на розвитку особистості дитини, використовувати декоративно-ужиткове мистецтво для розвитку пам'яті, уваги, фантазії, волі, стимулювати творчість дитини. Форм корекційної роботи з використанням природного матеріалу безліч, і всі вони стимулюють розвиток м'якої моторики, розвивають уяву, творчі здібності тощо – це і малюнки, м'які іграшки, ліплення, бісероплетіння, вишивка, вироби з дерева, глини тощо.

Ізотерапія – це різні нетрадиційні форми лікування елементами образотворчого мистецтва дітей з особливими освітніми потребами. Це може бути малювання на аркуші брудними руками; малювання по мокрому аркушу; ліплення з різних природних та штучних матеріалів. Ці форми роботи знімають напругу м'язів, розслабляють, заспокоюють, корегують поведінку гіперактивних дітей, стимулюють розвиток м'якої моторики, що, в свою чергу, стимулює розвиток мовлення.

Ритміка – ще один з видів арт-терапії, який базується на взаємодії руху, мовлення та музики. Рух є основним компонентом цієї системи (ходьба, біг, лазіння, стрибки, кувирки, різноманітні гімнастичні вправи, елементи танцю); слово в поєднанні з музикою (промовляння віршованих промовок, звукова гімнастика, спів). Заняття з ритміки надзвичайно стимулюють розвиток мовлення, сприяють загальному зміцненню організму, покращують пам'ять, настрій, корегують поведінку.

Музична ритміка – це заняття з ритміки під музику. Розвивають музичні здібності, впливають на зміцнення тону організму, розвивають комунікативні якості, почуття ритму, розвивають координацію рухів тощо.

Логоритміка – це система вправ, різноманітних ігор, що поєднують музику, слово та рухи. За допомогою логоритміки розвивається мовлення, збагачується словниковий запас, укріплюється фізичне здоров'я, удосконалюється координація рухів, формуються музичні здібності: почуття ритму, музичний слух, під час занять з логоритміки у дітей покращується настрій, корегується поведінка тощо.

Пластика – поєднання рухів артикуляційного апарату з рухами рук та тіла. Можлива паперова пластика (виготовлення різноманітних речей з паперу), робота дітей з різноманітним природним матеріалом (пісок, глина, різноманітні крупи, борошно) – виховує тактильні відчуття, стимулює розвиток мовлення, розслабляє м'язи.

З усього вищесказаного можемо зробити висновки про те, що лише поєднання традиційних та нетрадиційних методик, лише об'єднані зусилля різних фахівців є запорукою успішної корекційно-виховної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в дошкільних закладах освіти.

Про сутність та зміст музикотерапії в системі корекційно-розвивальної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами поговоримо в наступному параграфі.

2.2. Сутність та зміст музикотерапії в системі корекційно-розвивальної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.

В попередніх параграфах ми з'ясували, що в останні роки у всьому світі загалом, і в Україні зокрема, намітилась негативна тенденція збільшення народжуваності дітей з різноманітними відхиленнями у фізичному та психічному розвитку.

Як відомо, основними складнощами для дітей з різноманітними розладами, наприклад, аутичного спектру є складнощі у спілкуванні та самоконтролю поведінкових реакцій, що суттєво ускладнює подальшу соціалізацію та адаптацію таких дітей. Тому, вирішального значення набуває поряд з традиційними методами лікування та корекції, пошук нових альтернативних методів та засобів корекційно-виховного впливу на реабілітацію дітей з особливими освітніми проблемами.

Одним з таких прогресивних методів є музична терапія, що базується на використанні музики як вагомого засобу корекції та розвитку фізичних, інтелектуальних, мовленнєвих, рухових, емоційних, творчих та інших можливостей організму дитини.

Як відомо, основними складнощами для дітей з різноманітними розладами аутичного спектру є складнощі у спілкуванні та самоконтролю поведінкових реакцій, що абсолютно унеможлиблює подальшу інтеграцію таких дітей у суспільстві.

В межах нашого магістерського дослідження вважаємо за необхідне більш ґрунтовно розкрити сутність основної дефініції „музична терапія”, яка є контрольованим використанням музичних прийомів та технік для лікування, корекції, реабілітації, профілактики, гармонізації внутрішнього світу, виховання культури поведінки та виховання дітей з різноманітними

порушеннями психо-фізичного розвитку. В перекладі з латинської термін музикотерапія означає „зцілення музикою”.

Проблеми корекційно-виховного та педагогічного потенціалу музичного мистецтва неодноразово ставали предметом дослідження провідних вітчизняних та зарубіжних науковців. Думки їх про роль музикотерапії в процесі лікування та реабілітації дітей з особливими освітніми потребами значно різняться. Так, одні з них вважають музичне мистецтво лише допоміжним засобом психотерапії, інші ж визначають музикотерапію як дієву систему корекційного впливу на процес мобілізації фізичних та психічних резервів організму, розвитку та корекції пізнавальної, мовленнєвої сфер дитини, комунікативних умінь та навичок, як інноваційну методику, яка направлена на забезпечення успішної інтеграції дитини з особливими освітніми потребами у соціум. Як би ні різнились думки вчених, всі вони одностайні в тому, що музичне мистецтво є ваговою складовою процесу лікування та реабілітації дітей з різноманітними формами фізичних та психічних розладів. Таким чином, ***правильно побудована корекційно-виховна робота з дітьми з особливими освітніми потребами в дошкільних закладах освіти є обов'язковою умовою подальшого успішного інтегрування цих дітей у суспільне життя.***

Корекційно-виховна робота з дітьми з особливими освітніми потребами повинна підпорядковуватись, в першу чергу, принципам гуманізму, тобто орієнтація педагога на особистість, індивідуальний підхід до кожної дитини, любов і повагу до неї, створення кожній дитині комфортних умов навчання, що дозволить встановити позитивну атмосферу і всебічно вплинути на розвиток та корекцію необхідних для подальшої життєдіяльності систем організму. Кожне заняття з музичної терапії повинно підпорядковуватись одній цілі – щоб дитина отримала якомога більше позитивних емоцій та почуттів.

Зауважимо, що корекційно-виховною роботою засобами музичного мистецтва та музичним розвитком дітей з особливими освітніми потребами в дошкільних закладах освіти займається музичний керівник.

Протипоказань для занять музикотерапією не існує, але педагог повинен враховувати особливості фізичного та психічного розвитку дитини, адже діти з тяжким ураженням нервової системи є більш вразливими і потребують особливого ставлення та особливих шляхів корекції.

Перед тим, як приступати до музичних занять, великого значення набуває комплексне вивчення різними спеціалістами стану фізичного та психічного розвитку дитини для подальшої розробки індивідуальної корекційної програми. Ми маємо на увазі, в першу чергу, дослідження стану здоров'я, протипоказань до виконання деяких фізичних вправ (висновок з цього приводу надає медичний працівник), наявність порушень психічного розвитку, особливості психічної організації дитини (психолог), затримка або повна відсутність мовленнєвого розвитку (логопед), стан розвитку загальної та м'якої моторики, узгодженість координації рухів (педагог з фізичної культури), комунікативні можливості дитини, риси характеру тощо (вихователь). Безумовно, всі ці відомості про дитину істотно впливають на її музично-особистісний розвиток і надають музичному керівникові необхідну інформацію щодо вибору шляхів подальшої корекційної роботи. Іншими словами, виявлення проблем в розвитку дитини та їх причин, можливо сформулювати мету й завдання, окреслити шляхи посилення ефективності корекційного впливу в процесі музичного виховання.

В організації навчально-виховного процесу в дошкільних закладах освіти всі види і форми музичної діяльності виступають засобами музичного виховання здорових та корекції розвитку дітей з особливими освітніми потребами.

Зупинимось докладніше на основних формах музичної діяльності в дошкільних закладах освіти. Це, в першу чергу, *сприймання музики*, що

включає слухання музики, виконання дитиною музичних творів, рольові ігри з музичним супроводом; *виконавча музична діяльність дітей*, що включає спів, гру на різноманітних музичних інструментах (барабан, дудочка, металофон, дитячий ксилофон, кастаньети тощо), ритмічні рухи дитини з музичним супроводом; *творча музична діяльність дітей* (танець, різні форми музикування, елементарні форми імпровізації тощо). Здорові діти включені ще в один вид музичної діяльності-*музично-освітня діяльність*, що передбачає розвиток когнітивних умінь дитини (загальні знання, вивчення елементарної музичної грамоти, специфічні знання).

Зауважимо, що музичні керівники у процесі музичного виховання дітей з особливими освітніми потребами використовують ті ж форми роботи, що і із здоровими дітьми – слухання музики, спів, виконання на різноманітних музичних інструментах, хороводи, ритмічні рухи під музику. На наш погляд, така робота повинна носити ще й корекційно-компенсаторний характер і вирішувати корекційно-виховні завдання. В межах нашого магістерського дослідження вважаємо за необхідне в'яснити сутність корекційно-виховної роботи, яка направлена на вирішення специфічних та надзвичайно важливих завдань – позитивний розвиток компенсаторних процесів в дітей з особливостями фізичного та психічного розвитку.

Корекційно-виховна робота є основою діяльності всіх дошкільних закладів освіти, в яких виховуються діти з особливими освітніми потребами і характеризується пошуком педагогічних та лікувальних заходів, направлених на розвиток особистості, корекцію відхилень в розвитку та часткову компенсацію ненабутих умінь та навичок. Зауважимо, що в дошкільних освітніх закладах музикотерапія може проводитись у вигляді індивідуальних, малогрупових та групових (до восьми чоловік) занять.

Зауважимо, що індивідуальна форма занять є абсолютно доречною при виправленні недоліків у руховому апараті дитини, проблем в орієнтації у

просторі, відставанні у розвитку загальної та мінкої моторики, проблем у мовленні. В той же час, необхідно наголосити, що великого значення набуває саме колективне музикування, що сприяє розвитку комунікативних умінь дітей з особливими освітніми потребами. Групові заняття використовують під час музикомалювання, музично-ритмічних ігор, співу, рухів під музичний супровід.

З усього вищесказаного можемо зробити висновки про те, що корекційна робота не є окремим розділом або додатком до основної педагогічної роботи, а є основою музичної діяльності і інтегрована у всі ланки музичного, виховного та загального розвитку дітей, що позитивно відрізняє навчально-виховний процес закладів дошкільної освіти від загальноосвітніх закладів.

Керуючись твердженнями науковців про те, що різного ступеню відхилення у фізичному та психічному розвитку обумовлюють негативні зміни у розвитку особистості в цілому, деформують особистість, негативно впливають на світосприйняття, що призводить до проблем соціалізації дитини, необхідно спрямовувати корекційні процеси на фізичний розвиток та зміцнення, розвиток пізнавальної сфери, формування особистісних якостей дітей з особливими освітніми потребами.

Ми вже вияснили, що основною ціллю музичної терапії є успішне інтегрування дитини в соціальне життя, а сутністю музикотерапії є здатність створювати особливу, доброзичливу атмосферу, викликати позитивні емоції, що, в свою чергу, позитивно впливає на психоемоційні та психосоматичні процеси, на зміцнення всього організму та розвиток пізнавальної та комунікативної сфер дітей. Доведено той факт, що емоції впливають на всі психічні процеси – волю, сприйняття, увагу, пам'ять, таким чином, радість, щастя, гарний настрій, який отримує дитина в процесі музичної діяльності є основою її фізичного та психічного розвитку.

З цього приводу наполегливого обговорення потребує тема підбору музичним керівником музичного матеріалу для роботи з дітьми, що мають різні

порушення психо-фізичного розвитку, адже це є досить непростим та відповідальним завданням. Науковцями, лікарями та педагогами-практиками доведено, що саме класична та фольклорна музика володіє силою колосального позитивного впливу на особистість, є засобом мобілізації різноманітних функціональних фізичних та психічних можливостей організму. Таким чином, використання у корекційно-виховному процесі творів класичної та фольклорної музики є надзвичайно дієвим актом.

Кожне корекційно-виховне та терапевтичне заняття проходить у дотриманні трьох основних етапів – підготовчий (налаштування), зняття напруги та отримання позитивних вражень, покращення настрою і з огляду на завдання кожного з них, музичний керівник добирає відповідний музичний матеріал. Цілі корекційного впливу мають досягатись цілеспрямовано, поступово та поетапно, на протязі тривалого часу в процесі спільної діяльності, при постійному контролі та повторенні вже досягнутих результатів.

Кожен день в дитячому садочку розпочинається з ранкової гімнастики (виконання дихальних та гімнастичних вправ) під музичний акомпанемент. Такі десятихвилинки створюють у дітей позитивний настрій, стимулюють роботу серцево-судинної системи, сприяють загальному фізичному зміцненню організму тощо.

Кожне заняття закінчується спеціальними заходами для розслаблення, релаксу, заспокоєння нервової системи у гіперактивних дітей, коли музичний керівник використовує тиху, спокійну музику, в повільному темпі, так звані колисанки.

Заспокійливо та розслабляючи на гіперактивних дітей діють і слухання звуків природи (екологічна музика) – тихий плескіт води, спів пташок, звуки морського прибою, шум листя, звуки цвіркунів.

Як відомо, сприйняття світу відбувається через рухи, фізичні чи емоційні рухи. Саме в музиці рух, чи то ритмічний (голосно, тихо), чи то мелодійний

(вгору, вниз), чи то зовнішнього сприйняття (танок) є рушійною силою, і саме музика стає каталізатором емоційного життя дитини, саме через музику діти можуть виразити свої почуття та емоції. Безумовно, на відміну від а-типових дітей, діти з різноманітними аномаліями психо-фізичного розвитку не можуть у повній мірі сприймати музику та самовиражатись в ній, але позитивний вплив музики на чуттєву та розумову їх сфери є доволі великим.

З цього приводу варто зазначити, що в руховій діяльності особливого значення набувають ритмічні ігри, які надзвичайно подобаються дітям. Рухові ігри виступають імпровізованою дією, в якій музичний керівник виступає ведучим, а діти включаються в гру та повторюють рухи дорослого. В такій грі під музичний супровід діти, з одного боку, навчаються наслідувати, з іншого – виконують різні дії – біг, ходьба, стрибки, жести, міміка, плескання в долоні, повороти кистями рук, притупування ногами, виставляння по черзі кожної ноги, поперемінне плескання в долоні та по колінах тощо. Педагог може імпровізувати, ускладнюючи гру – наприклад, уповільнити або пришвидшити рух, змінити рух на інший напрям, в кінці музичної фрази присідати на стілець, плескати в долоні, додати нові елементи в гру тощо. Такі рухові ігри покращують психоемоційний стан дитини, зміцнюють фізичний стан організму, виховують ритмічні почуття, увагу, координацію рухів, здатність орієнтуватись у просторі. Основною умовою в такій рухливій грі є намагання чути ритм та відчувати ритмічну пульсацію. Таку гру можна ускладнити, додавши до рухів пізнавальні образи, наприклад стрибки асоціювати з жабеням, біг з конячкою і т. д. Безумовно, злагоджені та ритмічні рухи мають колосальний терапевтичний ефект, адже в дітей формуються комунікативні здібності, здатність співпрацювати в колективі, розширюються логічні зв'язки тощо.

Ще одним видом музичної діяльності є гра дітей на різноманітних шумових та музичних інструментах. Це формує естетичні уподобання дитини, адже вона обирає той музичний інструмент, який їй подобається; розвиваються

творчі задатки, адже дитина має можливість імпровізувати та творчо проявляти себе; розвивається когнітивна сфера дитини та її музичні та творчі здібності тощо. Гра дітей на різноманітних музичних інструментах сприяє розвитку музично-сенсорних здібностей. Дітки запам'ятовують звучання визначених інструментів та можуть їх класифікувати, порівнювати гучне та тихе звучання, а згодом і відтворювати їх звучання.

У корекційно-лікувальній роботі з дітьми з різноманітними порушеннями аутичного спектру, що є досить складною категорією дітей, музичні керівники також успішно використовують різні музичні інструменти, звучання яких дуже зацікавлюють дітей, вони з задоволенням видобувають звуки на доступних їм музичних інструментах, і, якщо спочатку це лише хаотичний та голосний стукіт, то згодом діти починають слухати і розуміти красу звуків. Педагогі-реабілітологи пропонують у якості музичного „фону” для „гри” юних музикантів використовувати спокійну, неголосну, помірну класичну або народну музику у записі чи виконанні на фортепіано, що стимулює активність хворої дитини, але не збуджує її. Надзвичайно цікавою вправою є вправа, коли дітки вчаться „грати”, коли звучить музика і зупиняться і „не грати”, коли музика не звучить.

В арсеналі музичного керівника для корекційно-виховної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами є багато ефективних методик, однією з яких є програма з розвитку дітей італійського педагога-реабілітолога Марії Монтессорі, яка набула популярності ще у середині минулого століття і залишається і понині однією з актуальних у сучасній системі розвитку та реабілітації дітей з різноманітними порушеннями психофізичного розвитку, і яка передбачає для розвитку тактильних відчуттів різноманітний ігровий матеріал – м'які та гумові іграшки, пазли, різноманітні коробочки тощо.

В основі цієї методики закладена система осіовних правил – по-перше, свобода дитини у всіх її проявах. тобто дитина повинна усвідомлювати, що вона

самостійна, що їй довіряють.; по-друге, дитина повинна бути самостійною, при цьому роль батьків та педагогів зводиться до мінімуму, при цьому дітей не можна карати, сварити, принижувати, давати негативну оцінку їх діям; по-третє, вся розвивально-виховна робота повинна спрямовуватись на розвиток індивідуальності дитини і бути пристосована до індивідуальних особливостей психофізичного розвитку дитини.

Марія Монтесорі пропонує, в першу чергу, звернути особливу увагу на розвиток **навичок практичного життя** (діти повинні навчитись доглядати себе, вміти готувати собі найпростіші блюда, користуватись побутовими приладами тощо); **розвиток сенсорного сприйняття дитини** (за допомогою м'яких іграшок, колючих предметів, різноманітних круп, різноманітних спеціальних форм, наповнених різними ароматами, діти класифікують запахи, різні форми, текстури, смаки тощо); **розвиток математичних здібностей** (за допомогою різноманітних предметів відбувається знайомство дитини з кількістю, а згодом розвиваються основні базові математичні знання дитини); вправи, направлені на **розвиток навичок читання та письма** (це методика альтернативного вивчення алфавіту, побудована на регулярних читаннях вголос дітям та стимуляції усного мовлення); вправи, направлені на **розвиток природничого виховання** (спостереження за природою, тваринами, космосом тощо).

Музичне сприймання є основною функцією, за допомогою якої формуються та розвиваються всі інші важливі психофізичні процеси. Однією з форм музичного сприйняття є слухання музики. Важливу роль в цьому процесі відіграє якісний та цікавий підбір педагогом програмового музичного матеріалу, який би викликав у дитини різні емоції – бадьорість, радість, сум, жартівливість, співчуття, доброзичливість тощо та спонукав до різноманітних дій. Музичні твори, які використовує музичний керівник на заняттях, повинні бути контрастні за характером, не складні за змістом, такі, що яскраво змальовують

знайомі дітям образи, з старшими дітьми можна використовувати музичні твори, що змальовують природу, пори року тощо. В процесі таких занять діти привчаються уважно слухати мелодію, відрізнити її при повторному прослуховуванні.

Ознайомлення з музичними творами може відбуватись і у формі тематичних концертів, коли перед дітьми виступають виконавці та музичні колективи.

Зауважимо, що для розуміння та адекватного реагування дітей з різноманітними вадами фізичного та психічного розвитку на музичну діяльність, необхідно в процесі слухання музики використовувати візуальне підкріплення, що сприяє сенсорному розвитку, тобто використовувати наочні прийоми (наприклад іграшку), адже дітям легше сприймати, наприклад, пісеньку про зайчика, дивлячись на іграшку – зайчика, а пісню про дощик дивлячись на малюнок, на якому змальована природа під час дощу, адже зорове сприйняття образу значно полегшує розуміння змісту музики.

В процесі прослуховування музики діти знайомляться з основними жестами та намагаються їх виконувати – увага, вступ, закінчення тощо.

Разом з тим, наголошуємо, що таке прослуховування музики ми відносимо до пасивної групової музикотерапії, яке варто проводити не більше двох разів на тиждень, а перевагу надавати іншим формам активного музикування дітей з особливими освітніми потребами. В той же час, прослуховування музики можна проводити не лише у вигляді спеціальних занять, а й під час ігрової чи навчальної діяльності, підготовки до обіднього сну.

Окремо хочеться зупинитись на дієвій, на наш погляд, формі корекційно-виховного впливу засобами музичного мистецтва, що ми відносимо до активної музикотерапії. Ми маємо на увазі таку форму роботи як групова вокалотерапія, тобто спів, що активно розвиває голосовий апарат, формує навички правильного дихання, покращує мовлення, лікує заїкання, сприяє постановці артикуляції

голосних звуків, розвиває творчі та музичні здібності, розширює комунікативні можливості, тим самим сприяє більш успішній в подальшому соціалізації дітей. Але, існують і деякі труднощі у роботі над розвитком умінь співу, наприклад у дітей з діагнозом „дитячий церебральний параліч”, викликані руховими обмеженнями, що негативно позначається на звукоутворенні, бідності або повній відсутності міміки та жестикуляції. У дітей з розладами аутичного спектру, навпаки, спостерігається постійна зміна гримас обличчя, хаотичні та неконтрольовані рухи та звуки. Безумовно, це потребує контролю та вчасного реагування з боку музичного керівника та співпраця його з логопедом.

До інноваційних форм музичної терапії можна віднести малювання з використанням музичного мистецтва, казкотерапію, рухову драматизацію під музичний супровід. Заняття з цих методик сприяє розвитку мислення, збагачує словниковий запас, стимулює мовленнєву сферу тощо.

Безумовно, що єдність та взаємодія всіх можливих форм та систем корекційно-терапевтичного впливу на розвиток дітей, співпраця з логопедами, дефектологами, реабілітологами, психологами, педагогів з фізичної культури, малювання стає запорукою успішності, в подальшому, соціалізації дітей з особливими освітніми потребами.

З огляду на все вищесказане, можемо зробити наступні висновки стосовно того, що **„організація занять з музикотерапії вимагає від музичного керівника особливої творчої уяви, фантазії, наполегливості, терпіння в сумісній роботі з дітьми, для яких музичне мистецтво – це шанс на успіх”** [57].

Досліджувана проблема багатоаспектна і не вичерпується матеріалами даної наукової магістерської роботи. Подальшого вивчення потребують такі аспекти: обґрунтування теоретичних і методологічних основ професійної підготовки викладачів мистецьких спеціальностей до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.

ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО РОЗДІЛУ

Узагальнюючи матеріали другого розділу магістерського дослідження, можемо зробити наступні висновки.

Для успішного розвитку та соціальної адаптації дітей з різними порушеннями у психофізичному розвитку, необхідні суттєві зміни в організації навчально-виховного процесу всіх рівнів, починаючи з дошкільних, загальноосвітніх, середніх спеціальних та вищих закладів освіти і зміни ці, в першу чергу, повинні бути пов'язані з запровадженням у навчально-виховний процес корекційно-педагогічної роботи, яка має спрямовуватись на формування та розвиток засобів компенсації ненабутих навичок та умінь, корекцію вторинних відхилень у психофізичному розвитку та подальшу соціалізацію дитини.

На основі аналізу наукової, медичної, психолого-педагогічної літератури, у другому розділі магістерського дослідження розкривається зміст та сутність корекційно-виховної діяльності в дошкільних закладах освіти, яка є системою лікувальних, педагогічних, виховних заходів, направлених на своєчасну та всебічну допомогу дітям з обмеженими фізичними та психічними можливостями.

Корекційно-виховна робота спрямована на збереження та розвиток фізичного здоров'я, підвищення загального розвитку дитини, корекцію поведінкових порушень, часткову компенсацію ненабутих умінь та навиків, формування комунікативної сфери дитини, стимуляцію її пізнавальної діяльності, розвиток самостійності та компетенцій, необхідних для подальшого життя в суспільстві.

У роботі нами з'ясовано, що корекційно-педагогічна, терапевтична та виховна робота з дітьми з особливими освітніми потребами базується на застосуванні у навчально-виховному процесі як традиційних, так і нетрадиційних форм та методів впливу. У другому розділі наукового

дослідження пропонується модель корекційного спрямування дошкільної музичної освіти дітей з особливими освітніми потребами. надається ґрунтовний аналіз основних видів та засобів арт-терапії – пісочної терапії, кольоротерапії, лялькотерапії, казкотерапії, су-джок терапії, танцювально-рухової терапії, ізотерапії, музичної ритміки, логоритміки, пластики та використання декоративно-ужиткового мистецтва в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами.

В межах предмету дослідження, у другому розділі магістерської наукової роботи особлива увага приділяється ґрунтовному та послідовному аналізу однієї з основних інноваційних систем корекційно-виховної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в дошкільних навчальних закладах – музикотерапії. Нами з'ясовано, що музикотерапія базується на використанні музики як вагомого засобу корекції та розвитку фізичних, інтелектуальних, мовленнєвих, рухових, емоційних, творчих та інших можливостей організму дитини.

Нами з'ясовано, що активна та успішна корекція та розвиток дитини можливий лише при умові задіяння її у процес музичної діяльності. В роботі аналізуються різноманітні форми музичної корекційної діяльності – сприймання музики, виконавча музична діяльність дітей, творча та освітня музичні діяльності дітей; визначаються основні форми музичної діяльності – індивідуальні, малогрупові та групові заняття.

Виходячи з мети та завдань дослідження, ґрунтуючись на основних положеннях наукової, психолого-педагогічної, методичної літератури з питань дослідження, а також власному педагогічному досвіді, було розроблено методичку поетапного, послідовного та цілеспрямованого корекційно-виховного впливу на розвиток дітей з особливими освітніми потребами. В її основу покладено реалізацію визначених принципів та оптимальних педагогічних умов, застосування у навчально-виховному процесі різноманітних вправ,

загально дидактичних та спеціальних методів корекційно-педагогічного впливу засобами музичного мистецтва.

Особлива увага в роботі надається ґрунтовному аналізу системи М. Мантессорі та використання її принципів в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами в дошкільних закладах освіти.

В роботі робиться висновок стосовно того, що **організація занять з музикотерапії вимагає від музичного керівника особливої творчої уяви, фантазії, наполегливості, терпіння в сумісній роботі з дітьми, для яких музичне мистецтво – це шанс на успіх**

Досліджувана проблема багатоаспектна і не вичерпується матеріалами даної наукової магістерської роботи. Подальшого вивчення потребують такі аспекти: обґрунтування теоретичних і методологічних основ професійної підготовки викладачів мистецьких спеціальностей до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.

ВИСНОВКИ

Стрімкі зміни, що відбуваються у сучасному світі з його щоденними викликами, соціальними та природними катаклізмами, війнами, жорстокістю, агресією, економічною нестабільністю вимагають корінних та суттєвих змін у національній освіті, першочерговим завданням якої є піклування про збереження, зміцнення фізичного та психічного здоров'я дитини.

Останні роки характеризуються значним зростанням у всьому світі народження дітей з різноманітними вадами фізичного та психічного розвитку. За висновками експертів ВООЗ, тенденція на збільшення кількості дітей, які мають функціональні обмеження, спостерігається у всьому світі. Вони складають в середньому 3-4% від загального числа дітей. На превеликий жаль, ця сумна статистика характерна і для України. У сучасних умовах суспільного розвитку, ускладнених поширенням дестабілізуючих тенденцій на тлі погіршення демографічних показників відтворення населення України, складних екологічних, соціально-економічних умов значно підвищується рівень захворюваності та кількісне зростання дітей, які мають різного ступеня фізичні та психічні відхилення.. Лікарі, психологи, педагоги прогнозують можливе збільшення негативних процесів в нашій країні, тісно пов'язаних з жахами війни, розв'язаної на нашій землі російськими загарбниками.

Як ніколи, сьогодні особливої актуальності набувають пошуки нових форм, застосування традиційних та нетрадиційних методів впливу на розвиток особистості, методів реабілітації, профілактики та корекційного впливу, що підвищують резервні можливості організму дитини та сприяють її успішній соціалізації.

На основі аналізу наукових, мистецтвознавчих та педагогічних джерел. у першому розділі магістерського дослідження нами з'ясовано, що музика існувала в житті людини у всі історичні формації. Музичне мистецтво

характеризується як один з найпотужніших засобів впливу на свідомість людини, на розвиток його естетичної сфери, є однією з найдосконаліших форм пізнання навколишнього світу та свого місця в ньому.

У першому розділі наукової роботи надається характеристика та розкривається сутність основних функцій музичного мистецтва - освітньої, виховної, загально розвивальної.

У роботі доводиться, що музичне мистецтво, як невід'ємна складова процесу естетичного виховання, у всі часи було об'єктом пильної уваги та вивчення як зарубіжних, так і вітчизняних науковців-дослідників. Аналіз існуючих теорій та систем музичного навчання в історичній ретроспективі дає підстави стверджувати про існування різних підходів до виховання особистості засобами музичного мистецтва, але всі вони одноставні в думці про непересічну роль музичного мистецтва у становленні та розвитку особистості.

На основі ґрунтовного аналізу історичної, психологічної, педагогічної літератури, у першому розділі магістерського дослідження доводиться величезний виховний, лікувальний та корекційний потенціал музичного мистецтва в роботі з дітьми з різноманітними вадами фізичного та психічного розвитку.

У роботі розкривається сутність та зміст інклюзивної освіти в Україні, як такої, що забезпечує рівний доступ всіх дітей до освітньо - виховного процесу і сприяє позитивним змінам у особистісному розвитку дітей з особливими освітніми потребами.

Для успішного розвитку та соціальної адаптації дітей з різними порушеннями у психофізичному розвитку, необхідні суттєві зміни в організації навчально-виховного процесу всіх рівнів, починаючи з дошкільних, загальноосвітніх, середніх спеціальних та вищих закладів освіти і зміни ці, в першу чергу, повинні бути пов'язані з запровадженням у навчально-виховний процес корекційно-педагогічної роботи, яка має спрямовуватись на формування

та розвиток засобів компенсації ненабутих навичок та умінь, корекцію вторинних відхилень у психофізичному розвитку та подальшу соціалізацію дитини.

На основі аналізу наукової, медичної, психолого-педагогічної літератури, у другому розділі магістерського дослідження розкривається зміст та сутність корекційно-виховної діяльності в дошкільних закладах освіти, яка є системою лікувальних, педагогічних, виховних заходів, направлених на своєчасну та всебічну допомогу дітям з обмеженими фізичними та психічними можливостями.

Корекційно-виховна робота спрямована на збереження та розвиток фізичного здоров'я, підвищення загального розвитку дитини, корекцію поведінкових порушень, часткову компенсацію ненабутих умінь та навиків, формування комунікативної сфери дитини, стимуляцію її пізнавальної діяльності, розвиток самостійності та компетенцій, необхідних для подальшого життя в суспільстві.

У роботі нами з'ясовано, що корекційно-педагогічна, терапевтична та виховна робота з дітьми з особливими освітніми потребами базується на застосуванні у навчально-виховному процесі як традиційних, так і нетрадиційних форм та методів впливу. У другому розділі наукового дослідження пропонується модель корекційного спрямування дошкільної музичної освіти дітей з особливими освітніми потребами. надається ґрунтовний аналіз основних видів та засобів арт-терапії – пісочної терапії, кольоротерапії, лялькотерапії, казкотерапії, су-джок терапії, танцювально-рухової терапії, ізотерапії, музичної ритміки, логоритміки, пластики та використання декоративно-ужиткового мистецтва в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами.

В межах предмету дослідження, у другому розділі магістерської наукової роботи особлива увага приділяється ґрунтовному та послідовному аналізу

однієї з основних інноваційних систем корекційно-виховної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в дошкільних навчальних закладах – музикотерапії. Нами з'ясовано, що музикотерапія базується на використанні музики як вагомого засобу корекції та розвитку фізичних, інтелектуальних, мовленнєвих, рухових, емоційних, творчих та інших можливостей організму дитини.

Нами з'ясовано, що активна та успішна корекція та розвиток дитини можливий лише при умові задіяння її у процес музичної діяльності. В роботі аналізуються різноманітні форми музичної корекційної діяльності – сприймання музики, виконавча музична діяльність дітей, творча та освітня музичні діяльності дітей; визначаються основні форми музичної діяльності – індивідуальні, малогрупові та групові заняття.

Виходячи з мети та завдань дослідження, ґрунтуючись на основних положеннях наукової, психолого-педагогічної, методичної літератури з питань дослідження, а також власному педагогічному досвіді, було розроблено методичку поетапного, послідовного та цілеспрямованого корекційно-виховного впливу на розвиток дітей з особливими освітніми потребами. В її основу покладено реалізацію визначених принципів та оптимальних педагогічних умов, застосування у навчально-виховному процесі різноманітних вправ, загально дидактичних та спеціальних методів корекційно-педагогічного впливу засобами музичного мистецтва.

Особлива увага в роботі надається ґрунтовному аналізу системи М. Мантессорі та використання її принципів в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами в дошкільних закладах освіти.

В роботі робиться висновок стосовно того, що **організація занять з музикотерапії вимагає від музичного керівника особливої творчої уяви, фантазії, наполегливості, терпіння в сумісній роботі з дітьми, для яких музичне мистецтво – це шанс на успіх.**

Досліджувана проблема багатоаспектна і не вичерпується матеріалами даної наукової магістерської роботи. Подальшого вивчення потребують такі аспекти: обґрунтування теоретичних і методологічних основ професійної підготовки викладачів мистецьких спеціальностей до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алєєва Н. М., Барінов Ю. В. та ін. Діти з порушеннями зору в умовах інклюзивної освіти: [навч.-метод. посіб.] / за наук. ред. Є. П. Синьової, С. О. Рикова. К.: Кафедра, 2016. 212 с.
2. Андрасян А. Л. Активізація пізнавальної діяльності дітей із вадами зору засобами музично-ігрової діяльності // Дефектологія. 2000. № 1. С. 43-46.
3. Андрасян А. Л. Музично-дидактичні ігри як засіб активізації пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку з вадами розвитку: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.03 / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. О., 2004. 21 с.
4. Антонова-Турченко О., Дробот Л. Музична психотерапія: посібник хрестоматія. К.: ІЗМН, 1997. 260 с.
5. Аршава І. Ф., Корнієнко В. В. Основні початкові прояви психоемоційних розладів у дітей і підлітків: навч. посібник. Дніпропетровський національний ун-т. Д.: РВВ ДНУ, 2003. 58 с.
6. Базима Н. В., Мороз О. В. Значення музикотерапії для розвитку мовлення у дітей з аутистичними порушеннями // Логопедія. 2013. № 3. С. 3-8.
7. Білоус Т. А. Вплив музично-ритмічних занять на розвиток психомоторики розумово відсталих школярів // Дефектологія. 1999. № 4. С. 44-45.
8. Бондар В. І. Проблеми корекційного навчання у спеціальній педагогіці: метод. посібник. Київ: Наш час, 2005. 176 с.
9. Бондаренко Ю. А. Корекційна спрямованість музичного виховання дошкільників зі зниженим зором. Теоретичні питання культури, освіти та виховання: збірник наукових праць Київського національного лінгвістичного університету. К.: Вид. центр КНЛУ, 2017. № 1 (55). С. 127-132.
10. Верховенко О. Танцетерапія та музикотерапія – як засоби адаптації, розвитку та гармонізації особистості // Простір арт-терапії: міф, метафора,

символ / за наук. ред. А. П. Чуприкова, О. А. БраусенкаКузнєцова, О. Л. Вознесенської. К.: Міленіум, 2008. 102 с. С. 7-10.

11. Воловик Н. І. Дослідження координаційних здібностей у дітей 4-5 років з порушеннями зору // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: зб. наук. пр.; за ред. проф. С. С. Єрмакова. Х.: ХДАДМ (ХХПІ), 2007. № 4. С. 28-31.

12. Газіна І. О. Методика музичного виховання дітей дошкільного віку: навчально-методичний посібник для студентів напряму підготовки «Дошкільна освіта», вихователів дошкільних навчальних закладів та батьків. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2013. 196 с.

13. Гаяш О.В. Корекційно-розвивальна робота з дітьми з особливостями психо-фізичного розвитку : науково-методичний посібник для вчителів інклюзивного навчання, асистентів учителів, які працюють з дітьми з психофізичними порушеннями в умовах загальноосвітніх навчальних закладів, соціальних педагогів, батьків / Укладач О. В. Гаяш. – Ужгород : Інформаційно-видавничий центр ЗППО, 2016. – 120 с.

14. Гогоберідзе А. Г. Теорія і методика музичного виховання дітей дошкільного віку. Київ: Видавничий центр «Академія В», 2005. 320 с.

15. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. К.: Либідь, 1997. 376 с.

16. Гумінська О. Концепція формування діяльної особистості в процесі музичного виховання // Завуч. 2005. № 16. С. 15-21.

17. Дегтяренко Т. М., Вавіна Л. С. Корекційно-реабілітаційна робота в спеціальних дошкільних навчальних закладах для дітей з особливими потребами: навчальний посібник. Суми: ВТД «Університетська книга», 2008. 302 с.

18. Єнгалічева І. Мовленнєвий розвиток дітей дошкільного віку засобами малого жанрового фольклору. Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. – 2014. – Вип. 50. – С. 87-91.

19. Закон України «Про дошкільну освіту» / Міністерство освіти і науки України.

20. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/doshkilna/normbaza.html>. (дата звернення: 26.05.2016). 128. Закон України «Про освіту» / Міністерство освіти і науки України. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/doshkilna/normbaza.html>. (дата звернення: 26.05.2016).

21. Засенко В. В. До проблеми особистісного підходу у навчанні дітей з порушеннями психофізичного розвитку // Дидактичні та соціальнопсихологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі: наук.метод. зб. Вип. 8. К.: Наук. світ, 2006. С. 85-88. 134.

22. Засенко В. Спеціальна освіта: стан і пріоритети розвитку // Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови: наук.-метод. зб. за ред. В. В. Засенка, А. А. Колупаєвої. К.: О. Т. Ростунов, 2010. Вип. 1. С. 3-7.

23. Золотоверх В. В. Нариси з історії дошкільної педагогіки: монографія. К.: Науковий світ, 2004. 196 с.

24. Зязюн І. А. Естетичні засади розвитку особистості // Мистецтво у розвитку особистості: монографія; за ред., передмова і післямова Н. Г. Ничкало. Чернівці: Зелена Буковина, 2006. С. 14

25. Інклюзивне навчання. Міністерство освіти і науки України : вебсайт. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/inklyuzivne-navchannya> (дата звернення: 4.10.2019).

26. Картава Ю. А. Історичний огляд виникнення та розвитку музичноритмічного виховання дітей з особливими потребами // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова: зб. наукових праць. Серія 19.

Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. № 16. С. 73-76.

27. Картава Ю. А. Корекційна спрямованість видів музичної діяльності в музичному вихованні дошкільників зі зниженим зором // Особлива дитина: навчання і виховання: наук., навч., інформ. журн. Ін-т спец. педагогіки НАПН України, ДІВП Вид-во «Педагогічна преса», 2015. № 4 (76). С. 17-23.

28. Картава Ю. А. Корекційна спрямованість музичного виховання дітей дошкільного віку з глибокими порушеннями зору // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2013. № 7 (33). С. 242-251.

29. Картава Ю. А. Корекція психофізичного розвитку дітей дошкільного віку з порушеннями зору засобами ритміки: дис. ... канд. пед. наук: 13. 00. 03. К., 2006. С. 163-169.

30. Картава Ю. А. Лікувально-корекційний вплив музичного мистецтва в історичному аспекті // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського: збірник наукових праць. Педагогічні науки; за ред. О. М. Пехоти. Миколаїв: МНУ імені В.О. Сухомлинського, 2015. № 1 (48), лютий. С. 127-132.

31. Квітка Н. Методичний посібник з музикотерапії для дітей дошкільного віку зі складними порушеннями психофізичного розвитку. – Київ, 2013. – 82 с.

32. Квітка Н. Навчально-розвивальна програма з музикотерапії для дітей з особливими освітніми потребами // Дефектологія. 2011. № 3. С. 37-43.

33. Квітка Н. О. Заняття з музикотерапії для дітей дошкільного віку зі складними порушеннями психофізичного розвитку // Дефектологія. 2012. № 4. С. 11-15.

34. Колупаєва А. Стратегічні напрями сучасної освітньої політики України // Дитина із сенсорними порушеннями: розвиток, навчання, виховання:

зб. наук. праць / за ред. С. В. Литовченко, І. М. Гудим. К.: О. Т. Ростунов, 2011. Вип. 2. С. 5-12.

35. Куненко Л. О. Використання музики як корекційно-компенсаторного і терапевтичного засобу у спеціальній школі // Медико-психологічні проблеми дефектології: зб. наук, праць. Херсон: ПО «Терра», 2001. С. 97-103.

36. Куненко Л. О. Формування творчої активності у дітей з особливими потребами розвитку засобами музичного мистецтва // Педагогіка духовності: поступ у третє тисячоліття: мат. між. наук. конф.: 19 квітня 2005. / укл. Л. Л. Макаренко, О. П. Симоненко. Т. 2. К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2005. С. 42-46.

37. Левченко М. В. Арттерапія як частина реабілітаційного процесу // Реабілітаційна педагогіка на рубежі ХХІ століття. К., 1998. С. 59-60.

38. Лещенко М. П. Зарубіжні технології підготовки учителів до естетичного виховання. Київ, 1996. 192 с. 232

39. Методичний посібник з музикотерапії для дітей дошкільного віку зі складними порушеннями психофізичного розвитку / укладач Н. Квітка. Київ, 2013. С. 260-289

40. Методичні рекомендації до проведення уроків ритміки в допоміжній школі / [укл. Т. А. Тихоніна, В. А. Липа]. Київ: РНМК, 1993.

41. Миронова С. П. Засоби корекційної роботи у навчально-виховному процесі спеціальних та інклюзивних закладів // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2014. Вип. 26. С. 149-152.

42. Мистецтво у розвитку особистості: монографія / Н. Г. Ничкало, І. А. Зязюн, О. П. Рудницька, Л. В. Нечаєва та ін. [за ред., передмова та післямова Н. Г. Ничкало]. Чернівці: Зелена Буковина, 2006.

43. Михайличенко О. В. Основи загальної та музичної педагогіки: теорія та історія: навч. посібник для студентів музичних спеціальностей. Суми: Вид-во «Наука», 2004. 210 с
44. МКХ-1-онлайн-довідник Міжнародна класифікація хвороб URL: <https://mkh10.com.ua/>. (дата звернення: 15.08.2016).
45. Музичне сприйняття як предмет комплексного дослідження: збірник статей / під ред. Костюк А. Г.- К.: Музична Україна, 1986. – С. 10-18.
46. Москальова А. Вплив музики на емоційний стан підлітків // Простір арттерапії: Разом з вами: збірник наукових статей; за науковою ред. А. П. Чуприкова, О. А. Браусенка-Кузнєцова, О. Л. Вознесенської. Київ, 2006. С. 48-53.
47. Музикотерапія як інноваційна технологія особистісного розвитку / Г. Побережна // Вища освіта України. 2010. № 3. С. 87-97.
48. Музична психотерапія: посібник-хрестоматія / під ред. АнтоновоїТупченко О. Г., Дробот Л. С. Київ: ІЗМН, 1997. 260 с
49. Музичний розвиток дітей віком від 2 до 7 років в умовах дошкільного закладу: програма, методичні рекомендації / укл. Т. І. Науменко. К.: ІЗМН «Віпол», 1997. 102 с.
50. Ніколаї Г. Ю. Генеза системи музично-ритмічного виховання Е. ЖакДалькроза та її функціонування в Європі // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2009. С. 361-372.
51. Олексюк О. М. Сучасна музична освіта: інноваційний аспект. URL: http://www.knukim.edu.ua/articles_oleksiuk.htm. (дата звернення: 26.05.2016).
52. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва як напрям наукового пізнання // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти: збірник наукових праць. Вип. 4 (9). К.: НПУ, 2007. С. 7-11.

53. Палій Н. Арт-терапія як методд психоеорекційного впливу на емоційну сферу людини //Мандрівець. – 1999. - №3. – С.65-67.
54. Побережна Г. Педагогічний потенціал музикотерапії. 2008. № 2. С. 9-12. 315
55. Ростовський О. Я. Педагогіка музичного сприймання: навч.-метод. посібник. К.: ІЗМН, 1997. 248 с. 337.
56. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька: навч. посібник. К., 2002. 270 с.
57. Савченко Р. А. Формування музично-педагогічної компетентності майбутнього вихователя та музичного керівника дошкільного навчального закладу: монографія. К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. 298 с.
58. Філіпчук Г. Г. Музичне виховання особистості // Мистецтво у розвитку особистості: монографія. Чернівці: Зелена Буковина, 2006. С. 93-104.
59. Хайкин Р. Б. Арт-терапія. СПб.: Наука, 1992. 254 с.
60. Чепіга М. М. Стимуляція здоров'я та інтелекту. Енергетичні засади використання музики, кольору, запахів і навколишнього середовища для навчання і оздоровлення. Львів: Вид-во «СПОДОМ», 2000. 192 с. 421.
61. Щолокова О.П. Методика викладання світової художньої культури: підручник для студентів педагогічних університетів. К.:вид-во НПУ ім. М. Драгоманова, 2007.193 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Додаток Б